



UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğv Edilməsi üzrə Komitənin

Kənd qadınlarının hüquqlarına dair 34 sayılı (2016) ümumi tövsiyəsi



İNSAN HÜQUQLARI

Bu nəşr Avropa İttifaqının maliyyə dəstəyi hesabına Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığı tərəfindən tərcümə edilərək dərc olunmuşdur. Bu nəşrin müəllifi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığıdır. Bu nəşrdə istifadə olunan məzmun və material heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.



**Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir**



**UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS**
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin
Ləğv Edilməsi üzrə Komitənin
Kənd qadınlarının
hüquqlarına dair 34 sayılı
Ümumi Tövsiyəsi



“Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin
bütün formalarının ləğv
edilməsi haqqında” Konvensiya

Paylanma: Ümumi
7 mart, 2016-cı il

Əsli: İngilis dili
Qeyri-rəsmi tərcümə

Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğv Edilməsi üzrə Komitə
Kənd qadınlarının hüquqlarına dair 34 sayılı (2016)
ümumi tövsiyə

Mündəricat

I.	Giriş	4
II.	Zəmin	4
III.	İştirakçı Dövlətin kənd qadınlarının hüquqlarına hörmət etmək, onları qorumaq və təmin etmək üzrə ümumi öhdəlikləri.	6
A.	1-ci və 2-ci maddələrin tətbiqi	6
B.	14-cü maddənin 1-ci bəndi	10
C.	14-cü maddənin 1-ci bəndi, 3, 4-cü maddələrin 1, 5-ci bəndləri, (a), 6, 9, 15 və 16-cı bəndləri ilə birlikdə oxuyun.	11
IV.	İştirakçı Dövlətin kənd qadınlarının hüquqlarının spesifik aspektləri ilə bağlı öhdəlikləri	15
A.	Kənd yerlərinin inkişafında iştirak etmək və ondan faydalanmaq hüququ (14-cü maddənin 2 (a) bəndi)	15
B.	Səhiyyə xidmətləri (14-cü maddənin, 2 (b) bəndi və 12-ci maddə ilə birlikdə oxuyun)	16
C.	İqtisadi və sosial həyat (14-cü maddənin 2 (c) bəndi, 11-ci maddənin 1 (e) və 2 (b) bəndləri ilə birlikdə oxuyun) və 13-cü (a) maddə)	19
D.	Təhsil (14-cü maddənin 2 (d) bəndi, 10-cu (a) maddə ilə birlikdə oxuyun)	19
E.	Məşğulluq (14-cü maddənin 2 (e) bəndi, 11-ci maddə ilə birlikdə oxuyun)	22
F.	Siyasi və ictimai həyat (14-cü maddənin 2 (a) və 2 (f) bəndləri, 7-ci maddə ilə birlikdə oxuyun)	24
G.	Torpaq və təbii sərvətlər (14-cü maddənin 2 (g) bəndi, 13-cü maddə ilə birlikdə oxuyun)	26
H.	Qənaətbəxş yaşayış şəraiti (14-cü maddənin 2 (h) bəndi)	33
I.	İnkişaf etmiş ölkələrdə kənd qadınları	36
V.	Kənd qadınlarının vəziyyəti haqqında məlumatlar	37
VI.	Müstəsna şərtlər və bəyənətlər	38
VII.	Məlumatların yayılması və hesabat vermə	38

I. Giriş

1. Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğv Edilməsi üzrə Komitə kənd qadınlarının əhəmiyyətli töhfələrini və onların insan hüquqlarının tanınması və müdafiəsinin təkmilləşdirilməsinə təcili ehtiyac olduğunu etiraf edir. Əvvəlki yekun müşahidələri və ümumi tövsiyələri vasitəsilə Komitə kənd qadınlarının ayrı-seçkiliklə üzləşmələrinin müxtəlif yollarını müəyyən etmişdir. Hazırkı ümumi tövsiyədə Komitə "Qadınlara Qarşı Ayrı-seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğv Edilməsi haqqında" Konvensiyanın kənd qadınlarının unikal vəziyyətini tanıyan 14-cü maddəsinə diqqət yetirməklə, kənd qadınlarının hüquqlarını təmin etmək üzrə iştirakçı Dövlətlərin öhdəliklərini aydınlaşdırır və bu hüquqların tanınması, təşviqi və müdafiəsi sahəsində iştirakçı Dövlətlərin xüsusi öhdəliklərinin olduğunu vurğulayır.

2. 14-cü maddə insan hüquqlarına dair beynəlxalq bir müqavilədə xüsusilə kənd qadınlara aid olan yeganə müddədir. Bununla belə, Konvensiya üzrə bütün hüquqlar kənd qadınlara şamil edilir və 14-cü maddə bütövlükdə Konvensiyanın kontekstində şərh edilməlidir. İştirakçı Dövlətlər hesabat verərkən kənd qadınlarının və qızlarının hüquqlarının təmin edilməsinə aid olan bütün maddələri nəzərdən keçirməlidirlər. Müvafiq olaraq, hazırkı ümumi tövsiyə 14-cü maddə ilə Konvensiyanın digər müddələri arasındakı əlaqəni araşdırır. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin bir çoxu kənd qadınlarının vəziyyətinə toxunduğuna və həm proses, həm də nəticə göstəricilərinin təkmilləşdirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə imkan verdiyinə görə, hazırkı ümumi tövsiyənin xüsusi məqsədi iştirakçı Dövlətlərə kənd qadınları mövzusunda öhdəliklərinin icrası ilə bağlı təlimat verməkdir. 34 sayılı ümumi tövsiyənin əsas diqqəti inkişaf etməkdə olan ölkələrdəki kənd qadınlara yönəlmiş olsa da, onun bəzi komponentləri inkişaf etmiş ölkələrdəki kənd qadınlarının da vəziyyətinə aiddir. Məlumdur ki, kənd qadınları, hətta inkişaf etmiş ölkələrdə belə, müxtəlif sahələrdə, o cümlədən iqtisadi imkanların genişləndirilməsi, siyasi və ictimai həyatda iştirak, xidmətlərə çıxış və əməkçi miqrant kənd qadınlarının əməyinin istismarı kimi sahələrdə ayrı-seçkilik və problemlərdən əziyyət çəkirlər.

II. Zəmin

3. Hazırda kənd qadınları dünya əhalisinin dördüdə birini təşkil edir. Onlar kənddəki həyat şəraitinin idarə edilməsində, yaxşılaşdırılmasında və kənd icmalarının gücləndirilməsində mühüm rol oynayırlar. Son illərdə Komitə əsasən yekun müşahidələr vasitəsilə, kənd qadınlarının hüquqları və

onların üzləşdiyi problemlərlə bağlı əhəmiyyətli hüquqi təcrübə toplusu işləyib hazırlamışdır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir neçə konfransı kənd qadınlarının kənd təsərrüfatı, kənd yerlərinin inkişafı, ərzaq və qidalanma və yoxsulluğun azaldılmasında rolunu tanımışdır.¹ Beləliklə, Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərində qeyd edildiyi kimi, kənd qadınlarına xüsusi diqqətin daha da artırılmasına ehtiyac vardır.

4. Komitə etiraf edir ki, kənd qadınları öz insan hüquqlarından tam istifadə etmək üçün sistemli və daimi maneələrlə üzləşməkdə davam edirlər və bir çox yerlərdə vəziyyət daha da pisləşib. Bir sıra Dövlətlərdə kənd qadınlarının hüquq və ehtiyacları qanunlarda, milli və yerli siyasətlərdə, büdcələrdə və bütün səviyyələrdə investisiya strategiyalarında ya kifayət qədər nəzərə alınmır, ya da gözərdi edilir. Mövcud olduqda belə, bir çox hallarda kənd qadınlarının vəziyyətini nəzərə alan və onun həlli üçün xüsusi tədbirləri ehtiva edən qanunlar və siyasətlər həyata keçirilmir.

5. Qlobal miqyasda və bir neçə istisna nəzərə alınmaqla, haqqında məlumatların mövcud olduğu hər bir gender və inkişaf göstəricisinə görə, kənd qadınları kənd kişiləri, şəhər qadınları və kişilərindən² daha pis vəziyyətdədir və kənd qadınları yoxsulluq və təcridlə qeyri-mütənasib qaydada üzləşirlər. Onlar torpaq və təbii sərvətlərə çıxışda sistemli ayrı-seçkiliklə üzləşirlər. Onlar stereotip gender rolları, ev təsərrüfatlarında qeyri-bərabərlik, infrastruktur və xidmətlərin olmaması ucbatından, ərzaq istehsalı və qulluq işləri də daxil olmaqla ödənişsiz iş yükünün böyük hissəsini daşıyırlar. Formal olaraq işlə təmin olunduqda belə, onlar daha çox təhlükəli, zərərli, az maaş ödəyən və sosial təminatı olmayan işlə məşğul olurlar. Onların təhsil alma ehtimalı azdır, insan alveri və zorakı əməyə məcbur edilmə, habelə erkən və/və ya məcburi nikah və digər zərərli təcrübələrə məruz qalma riski daha yüksəkdir (bax: [CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18](#)). Onların xəstələnmək, az qidalanmadan əziyyət çəkmək və ya qarşısı alına bilən səbəblərdən ölmək ehtimalı daha yüksəkdir və səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanları baxımından xüsusilə alverişsiz vəziyyətdədirlər.

¹ 15 oktyabr Beynəlxalq Kənd Qadınları Günü kimi qeyd olunur. Qadınların Vəziyyəti üzrə Komissiyanın əlli altıncı sessiyasının prioritet mövzusu da kənd qadınlarının səlahiyyətlərinin artırılması, onların yoxsulluğun və aclığın aradan qaldırılmasında, inkişafda və mövcud problemlərin həllində rolu olmuşdur.

² Baxın: *The World's Women 2010: Trends and statistics* (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nəşri, Satış No. E.10.XVII.11). unstats.un.org/unsd saytıdan əldə edilə bilər.

6. Kənd qadınlarının bütün səviyyələrdə liderlik və qərar vermə vəzifələrindən kənar qalma ehtimalı da daha yüksəkdir. Onlar gender əsaslı zorakılıqdan qeyri-mütənasib şəkildə təsirlənilər, ədliyyəyə və səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinə çıxışdan məhrumdurlar. Aydın ki, kənd qadınlarının səlahiyyətlərinin artırılması, öz müqəddəratını müəyyən etmə, qərarların qəbulu və idarəçilikdə mövqeyinin əhəmiyyəti diqqətdən kənar qalmamalıdır. Belə olduqda, Dövlətlər öz tərəqqilərini təhlükə altına almış olurlar.

III. İştirakçı Dövlətin kənd qadınlarının hüquqlarına hörmət etmək, onları qorumaq və təmin etmək üzrə ümumi öhdəlikləri

A. 1 və 2-ci maddələrin tətbiqi

7. Konvensiyanın 1-ci maddəsində əks olunan ayrı-seçkiliyin tərfi bütün qadınlara şamil edilir və ayrı-seçkiliyin bütün formalarına aiddir və bu, onun kənd qadınlara tətbiq edilməli olduğunu özü-özlüyündə aydın ifadə edir. 2-ci maddə onu nəzərdə tutur ki, İştirakçı Dövlətlər qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarını pisləməlidir və o, Konvensiyanın bütün digər əhəmiyyətli müddəaları ilə, o cümlədən 14-cü maddə ilə qırılmaz şəkildə bağlıdır. Kənd qadınlara münasibətdə 2-ci maddəyə riayət etmək üçün İştirakçı Dövlətlər qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyə səbəb olan aməllərdən və laqeydlərdən çəkinməlidirlər.

8. Ayrı-seçkilik yaradan və ya qeyri-adekvat hüquqi bazalar, mürəkkəb hüquq sistemləri, münaqişə və münaqişədən sonrakı şərait, məlumat çatışmazlığı və sosial-mədəni məhdudiyyətlər birləşib ədliyyəni kənd qadınları üçün əlçatmaz edə bilər. Xüsusilə kənd yerlərində ayrı-seçkilik yaradan stereotiplərə və təcrübələrə şərait yaradan amillərə bir sıra hallarda üst-üstə düşən və ziddiyyət təşkil edən qanunvericilik, adət-ənənə, dini qanunlar və hakimiyyət orqanlarının paralel şəkildə mövcudluğu daxildir. Bir çox kənd qadınları və qızları mübahisələri həll etmək üçün qeyri-rəsmi ədliyyə mexanizmlərindən istifadə edilən icmalarda yaşayırlar. Qeyri-rəsmi ədliyyə onlar üçün daha əlçatan olsa da, Konvensiyaya uyğun gəlməyən qaydalar və mexanizmlər Konvensiyaya və qadınların ədliyyəyə çıxışı ilə bağlı 33 sayılı (2015) ümumi tövsiyəyə uyğunlaşdırılmalıdır.

9. 33 sayılı ümumi tövsiyyəyə uyğun olaraq, iştirakçı Dövlətlər qanunvericilik bazalarının ayrı-seçkiliyə yol verməməsini və kənd qadınlarının ədliyyəyə çıxışını aşağıdakı yollarla təmin etməlidirlər:

- (a) Kənd qadınlarına təsirini qiymətləndirmək üçün mövcud qanunların genderə təsirinin təhlil edilməsi;
- (b) Qanunlardakı ziddiyyəti azaltmaq və kənd qadınlarının öz hüquqlarını tələb edə bilmələrini təmin etmək üçün plüral hüquq sistemləri daxilində müxtəlif mexanizmlər arasında əlaqəni tənzimləyən qanunvericiliyin qəbulu;
- (c) Qanuni hüquqları və plüral hüquq sistemlərinin mövcudluğu haqqında məlumat verməklə kənd qadınlarının maarifləndirilməsi və hüquqi savadının artırılması (lazım olduqda);
- (d) Hüquqi xidmətlərə və hüquqi yardıma pulsuz və ya münasib çıxışın təmin edilməsi;
- (e) Kənd qadınlarının hüquqi səlahiyyətlərinin ümumilikdə, o cümlədən gender əsaslı kvazi-məhkəmə və məhkəmə prosedurları vasitəsilə artırılması;
- (f) Rəsmi və qeyri-rəsmi ədliyyə mexanizmlərinin və mübahisələrin həlli yollarının mövcud olmasını təmin etməklə kənd qadınlarının ədliyyəyə çıxışı qarşısındakı maneələrin aradan qaldırılması;
- (g) Məsələn, kənd qadınları üçün əlçatan olan səyyar məhkəmələrin təşkil edilməsi vasitəsilə məhkəmələrə və digər ədliyyə mexanizmlərinə fiziki çıxışın təmin edilməsi;
- (h) Kənd yerlərində işləyən ədliyyə işçilərinə, vəkillərə, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına, köməkçi hüquqşünaslara, ənənəvi rəhbərlərə və digər aidiyyəti orqanlara və məmurlara kənd qadınlarının hüquqları və onlara qarşı ayrı-seçkiliyin mənfi təsiri ilə bağlı təlimlərin keçirilməsi.

10. Kənd qadınlarına qarşı ayrı-seçkilik gender bərabərsizliyinin makroiqtisadi köklərini nəzərə almadan tam başa düşülə bilməz. Dövlətlər çox vaxt kənd qadınlarının və qızlarının ödənişsiz işdəki rolunu, onların ümumi daxili məhsula və bununla dayanıqlı inkişafa verdiyi töhfəni tanıyırlar. Ticarət, vergi və digər iqtisadi və fiskal siyasətlər üzrə ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlər kənd qadınlarının həyatına əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir göstərə bilər. Ekoloji problemlər, o cümlədən iqlim dəyişikliyi və təbii fəlakətlər, çox vaxt təbii sərvətlərdən səmərəsiz istifadə, eləcə də

tullantıların idarə olunma təcrübəsinin zəif olması da kənd qadınlarının rifahına kəskin mənfi təsir göstərir. Gender-neytral siyasətlər, islahatlar və qanunlar yuxarıda göstərilənlərin hamısı ilə bağlı mövcud bərabərsizliklərə təkan verə və onları gücləndirə bilər.

11. İştirakçı Dövlətlər makroiqtisadi siyasətlərin, o cümlədən ticarət, fiskal və investisiya siyasətlərinin, habelə ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlərin kənd qadınlarının ehtiyaclarına cavab verməsini və kiçik miqyaslı qadın istehsalçıların istehsal və investisiya imkanlarını gücləndirməsini təmin etməlidirlər. Onlar kənd təsərrüfatının və ümumi ticarətin liberallaşdırılması, torpaq, su və təbii sərvətlərin özəlləşdirilməsi və əmtəələşdirilməsi də daxil olmaqla iqtisadi siyasətlərin kənd qadınlarının həyatına və onların hüquqlarının təmin edilməsinə mənfi və fərqləndirici təsirlərini həll etməlidirlər. Eynilə, inkişaf tərəfdaşları da öz inkişafa yardım siyasətlərinin kənd qadınlarının xüsusi ehtiyaclarına yönəldilməsini təmin etməlidirlər.

12. İştirakçı dövlətlər kənd qadınlarına təhlükə yaradan iqlim dəyişikliyi, təbii fəlakətlər, torpaq və torpağın deqradasiyası, suyun çirkənməsi, quraqlıq, daşqınlar, səhrələşmə, pestisidlər və aqrokimyəvi maddələr, mədən sənayesi, monokultur təsərrüfatlar, biopiratlıq və biomüxtəlifliyin, xüsusilə də aqrar biomüxtəlifliyin itirilməsi kimi məsələlərlə məşğul olmalıdırlar. Onlar bu təhlükələri azaltmalı, yumşaltmalı və kənd qadınlarının təhlükəsiz, təmiz və sağlam mühitdən istifadə etmələrini təmin etməlidirlər. Onlar ətraf mühit, iqlim dəyişikliyi, fəlakət riskinin azaldılması, hazırlıq və idarəetmə ilə bağlı bütün siyasətlərin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi zamanı kənd qadınlarına bu cür risklərin təsirini səmərəli şəkildə həll etməli və kənd qadınlarının belə siyasətlərin hazırlanması, planlaşdırılması və həyata keçirilməsində tam iştirakını təmin etməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər həmçinin fəlakətlərin və digər böhranların erkən xəbərdarlıqdan başlamış yardım, bərpa, reabilitasiya və rekonstruksiya qədər bütün mərhələlərində kənd qadınları və qızlarının müdafiəsini və təhlükəsizliyini təmin etməlidirlər.

13. İştirakçı Dövlətlər yerli qeyri-dövlət subyektlərinin həm öz yurisdiksiyaları daxilində, həm də ekstraterritorial fəaliyyətlərini tənzimləməlidirlər. 2-ci maddə üzrə İştirakçı Dövlətlərin əsas öhdəliklərinə dair 28 sayılı (2010) ümumi tövsiyə 2-ci (e) maddənin qoyduğu hər hansı dövlət və ya özəl subyekt tərəfindən ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına dair tələbi bir daha təsdiq edir ki, bu da ölkədən kənar fəaliyyət göstərən milli korporasiyaların hərəkətlərinə şamil edilir. İştirakçı Dövlətlər

hüquqlarından faydalanmalarına bilvasitə və ya bilavasitə müdaxilə etməmək; yurisdiksiyaları altında olan hər hansı bir subyekt, o cümlədən fərdi şəxslər, şirkətlər və ictimai qurumlar tərəfindən kənd qadınlarının dövlətin ərazisindən kənarında hüquqlarının pozulması və ya onlardan sui-istifadə edilməsinin qarşısını almaq üçün tənzimləyici tədbirlər görmək; ikitərəfli və ya çoxtərəfli olmasından asılı olmayaraq beynəlxalq əməkdaşlıq və inkişafa dair yardımının kənd qadınlarının dövlətin ərazisindən kənarında hüquqlarının inkişaf etdirilməsini təmin etməklə kənd qadınları ilə bağlı ekstraterritorial öhdəliklərinə riayət etməlidirlər. İştirakçı Dövlət öz ekstraterritorial öhdəliklərini pozduqda təsirə məruz qalmış kənd qadınları üçün lazımi və səmərəli müdafiə vasitələri mövcud olmalıdır.

14. 28 sayılı ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının həmcins qrup olmadığını və bir çox hallarda çarpaz ayrı-seçkiliklə üzləşdiyini qəbul etməlidirlər. Bir çox yerli və Afrika mənşəli qadınlar kənd yerlərində yaşayırlar və etnik mənsubiyyətlərinə, dillərinə və ənənəvi həyat tərzinə görə ayrı-seçkiliyə məruz qalırlar. Digər etnik azlıqlara və ya dini azlıqlara mənsub olan kənd qadınları, eləcə də ailə başçısı olan qadınlar da yoxsulluğun və sosial təcridin digər formalarının daha yüksək dərəcələri ilə qarşılaşa bilərlər. Kənd yerlərində işləyən qadınlar, o cümlədən kəndlilər, çobanlar, miqrantlar, balıqçılar və torpaqsız qadınlar da ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarından qeyri-mütənəşib şəkildə əziyyət çəkirlər. Əlilliyi olan qadınlarla bağlı 18 sayılı (1991) ümumi tövsiyədə qəbul edildiyi kimi, əlilliyi olan qadınlar həyatın bütün sahələrində unikal problemlərlə üzləşsələr də, bu hal, kənd yerlərində yaşayan qadınlara daha çox aiddir. Ayrı-seçkilik kənd yerlərində, həmçinin, su, kanalizasiya, elektrik enerjisi, səhiyyə, uşaq və yaşlı insanlara qulluq, inklüziv və mədəni cəhətdən uyğun təhsilə müvafiq çıxışın olmaması ilə daha da ağırlaşa bilər. Yaşlı qadınlar və onların insan hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı 27 sayılı (2010) ümumi tövsiyədə qəbul edildiyi kimi, yaşlı qadınlar və dul qadınlar da kənd yerlərində damğalanma və təcridə məruz qala bilər ki, bu da onları pis rəftarın daha böyük riskləri ilə üz-üzə qoyur. Bundan əlavə, münafişədən zərər çəkmiş ərazilərdə yaşayan kənd qadınları, o cümlədən ev təsərrüfatı başçıları təhlükəsizlik problemləri və hüquqlarından istifadə etməkdə əlavə maneələrlə üzləşirlər.

15. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının imkansız və marjinal qruplarına qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmalıdır. Məsələn, İştirakçı Dövlətlər yerli, afro-mənşəli, etnik və dini azlıqlara mənsub

olanlar, ev təsərrüfatı başçıları, kəndlilər, çobanlar, balıqçılar, torpaqsız qadınlar, miqrantlar və münafişdən zərər çəkmiş qadınlar da daxil olmaqla, kənd qadınlarının imkansız və marjinal qruplarının qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin çarpaz formalarından qorunmasını və hər şeylə bərabər təhsil, məşğulluq, su, kanalizasiya və səhiyyə xidmətlərindən istifadə imkanına malik olmalarını təmin etməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər infrastruktur və xidmətlərin əlçatanlığına şərait yaratmaqla, əlilliyi olan kənd qadınlarının hüquqlardan bərabər istifadəsini təmin edən siyasət və proqramlar hazırlamalıdır. İştirakçı Dövlətlər eyni şəkildə yaşlı kənd qadınlarının iqtisadi resurslara çıxış və ləyaqətlə həyat sürmək səlahiyyəti də daxil olmaqla, sosial xidmətlərə və lazımı sosial müdafiəyə malik olmasını, o cümlədən maliyyə xidmətləri və sosial təminatla çıxışını təmin etməlidirlər.

B. 14-cü maddənin 1-ci bəndi

16. 14-cü maddənin 1-ci bəndinə əsasən, İştirakçı Dövlətlərdən kənd qadınlarının üzləşdiyi xüsusi problemləri və onların ailələrin iqtisadi həyatında oynadıqları mühüm rolları, o cümlədən iqtisadiyyatın gəlir gətirməyən sektorlarında işlərini nəzərə almaları tələb olunur. İnküziv və dayanıqlı inkişaf kənd qadınlarının hüquqlarını müdafiə etməli, əsas iştirakçılar kimi rolunu vurğulayaraq, onların ödənişli və ödənişsiz əməyinin iqtisadi dəyərini tam şəkildə qəbul etməlidir.

17. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının öz hüquqlarından istifadə etmələrinə imkan verən inküziv və dayanıqlı iqtisadi inkişafı təşviq etməli və:

(a) Qadınların ödənişsiz məişət fəaliyyətinin ölçülməsi, kəmiyyətinin müəyyən edilməsi və ümumi daxili məhsulda bu fəaliyyətlərin rolunun tanınması haqqında 17 sayılı (1991) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, onların yerli və milli iqtisadiyyatlara, ərzaq istehsalına, habelə ailələrinin və icmalarının rifahına, o cümlədən ödənişsiz payğı və ailə təsərrüfatlarında işləməklə ümumi rifaha verdiyi mühüm töhfələri tanınmalı;

(b) Xüsusilə kənd qadınlarının iqtisadi şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş proqramlar və siyasətlər də daxil olmaqla müvəqqəti xüsusi tədbirlərə dair 25 sayılı (2004) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, əlverişli mühit yaratmaqla onların səlahiyyətlərinin artırılmasını təşviq etməli, iqtisadi və sosial müstəqilliyini təmin etməli;

(c) Onları səhiyyə, təhsil, məşğulluq və sosial təminat kimi bütün müvafiq planların və strategiyaların tərtibatı və işlənilib hazırlanması prosesinə cəlb etməklə, iqtisadi və sosial proqramlardan səmərəli şəkildə və birbaşa faydalana bilmələrini təmin etməlidirlər.

C. 14-cü maddənin 1-ci bəndi, 3, 4-cü maddələrin 1, 5-ci bəndləri, (a), 6, 9, 15 və 16-cı bəndləri ilə birlikdə oxuyun

18. 3-cü maddədə deyilir ki, iştirakçı Dövlətlər qadınların tam inkişafını və tərəqqisini təmin etmək üçün qanunvericilik də daxil olmaqla bütün sahələrdə bütün lazımi tədbirləri görməlidirlər.

19. **iştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının kişilərlə bərabərlik əsasında insanın hüquq və əsas azadlıqlarının icrasına və istifadəsinə zəmanət vermək məqsədilə kənd qadınlarının tam inkişafını və irəliləyişini təmin etmək üçün səmərəli qanunlar, siyasətlər, qaydalar, proqramlar, inzibati prosedurlar və institusional strukturlar qəbul etməlidirlər.**

20. 4-cü maddənin 1-ci bəndi əsaslı bərabərliyi sürətləndirmək üçün iştirakçı Dövlətlər tərəfindən müvəqqəti xüsusi tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur. Bu cür tədbirlərə qərar vermə rollarının və resursların yenidən bölüşdürülməsi daxil ola bilər. 25 sayılı ümumi tövsiyədə vurğulanır ki, zəruri hallarda bu tədbirlər çoxsaylı ayrı-seçkiliyə məruz qalan qadınlara, o cümlədən kənd qadınlarına yönəldilməlidir.

21. **iştirakçı Dövlətlər, siyasi və ictimai həyat, təhsil, səhiyyə və məşğulluq da daxil olmaqla, az təmsil olunduqları və ya əlverişsiz şəraitdə olduqları bütün sahələrdə kənd qadınları üçün əsaslı bərabərliyə nail olunmasını sürətləndirmək məqsədilə müvəqqəti xüsusi tədbirlər hazırlamalı və həyata keçirməlidir.**

22. 5-ci (a) maddə kənd yerlərində daha çox yayılmış ayrı-seçkilik stereotiplərinin və təcrübələrinin aradan qaldırılmasına toxunur. Kənd qadınları və qızları çox vaxt erkən və/və ya məcburi nikah, çoxarvadlılıq və qadın sünneti kimi zərərli təcrübələrdən (bax: [CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18](#), bənd 9) əziyyət çəkirlər ki, bu da onların sağlamlığı və rifahını təhlükə altına almaqla bərabər bu cür təcrübələrdən qaçmaq üçün onları miqrasiyaya sövq edə bilər və digər potensial risklərə məruz qoya bilər. Onlar, həmçinin yoxsulluq dövryyəsinə davam etdirən ata-baba borcununun miras qalması kimi hallar, ayrı-seçkilik yaradan stereotiplər və

onların torpaq, su və təbii sərvətlər üzərində hüquqlardan istifadə etmələrinə mane olan doğuşda oğlan uşağına üstünlük vermə və dul qadınların əmlakını ələ keçirmə kimi təcrübələr nəticəsində əlverişsiz vəziyyətə düşürlər.

23. Zərərli təcrübələrə dair 31 sayılı (2014) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının və qızlarının sağlamlığına, rifahına və ləyaqətinə mənfi təsir göstərən erkən və/və ya məcburi nikah, qadın sünneti və əcdadlardan qalma borcun miras alınması kimi zərərli təcrübələri ləğv etməlidirlər. Onlar ayrı-seçkilik stereotiplərini, o cümlədən kənd qadınlarının torpaq, su və digər təbii sərvətlər üzərində bərabər hüquqlarını pozan stereotipləri ləğv etməlidirlər. Bununla əlaqədar olaraq, zərərli təcrübələri və stereotipləri ləğv etmək məqsədilə İştirakçı Dövlətlər ənənəvi liderlər və vətəndaş cəmiyyəti ilə əməkdaşlıq şəraitində təbliğat və dəstək proqramları, maarifləndirmə və media kampaniyaları da daxil olmaqla bir sıra tədbirlər görməlidirlər.

24. Qadınlara qarşı zorakılığa dair 19 sayılı (1992) ümumi tövsiyədə bildirilir ki, kənd qadınları bir çox kənd icmalarında qadınların itaətkar roluna dair ənənəvi münasibətlərə görə zorakılıq riski altındadırlar. Kənd icmalarından olan qızlar xüsusilə də kənd icmasını tərk edərək şəhərlərdə iş axtarmağa çalışdıqları zaman zorakılıq, cinsi istismar və təqib riski ilə üzləşirlər. Kəndlərdəki qadın hüquq müdafiəçiləri, məsələn, qurbanları qorumaq, yerli adət-ənənələri dəyişdirmək və ya təbii sərvət hüquqlarını təmin etmək üçün işləyərkən tez-tez zorakılıq riski ilə üzləşirlər.

25. İştirakçı Dövlətlər 19 və 33 sayılı ümumi tövsiyələrə uyğun olaraq, kənd qadınlarına və qızlarına qarşı zorakılığın bütün formalarının qarşısını almalı və onları ləğv etməlidirlər:

(a) Ayrı-seçkiliyə yol açan, xüsusən də gender-əsaslı zorakılığa göz yuman sosial münasibət və təcrübələri aradan qaldırmaq məqsədilə kənd qadınları və kişilərini, qızları və oğlanlarını, habelə yerli, dini və icma liderlərini kənd qadınlarının və qızlarının hüquqları haqqında maarifləndirmək;

(b) Kənd qadınlarına və qızlarına, o cümlədən miqrant kənd qadınlarına və qızlarına qarşı dövlət, qeyri-dövlət subyektləri və ya özəl şəxslər tərəfindən törədilmiş zorakılıq aktlarının qarşısının alınması, araşdırılması, təqib edilməsi və cəzalandırılmasına yönəlmiş təsirli tədbirlər görmək;

(c) Kənd yerlərində yaşayan qurbanların ədliyyəyə, o cümlədən hüquqi yardıma, eləcə də təzminata və zərərin ödənilməsinin digər formalarına

səmərəli çıxışının olmasını və kənd yerlərində bütün səviyyələrdə olan orqanların, o cümlədən məhkəmə sistemi, məhkəmə inzibatçıları və dövlət qulluqçularının kənd qadınlarına və qızlarına qarşı zorakılığa cavab vermək və sui-istifadə halları barədə məlumat verdiklərinə görə onları qisasdan qorumaq üçün lazım olan vəsaitlərinin və siyasi iradələrinin mövcud olmasını təmin etmək;

(d) Təcili yardım sığınacaqları və hərtərəfli səhiyyə xidmətləri də daxil olmaqla qurbanlar üçün integrasiya olunmuş xidmətlərin kənd yerlərində qadınlar və qızlar üçün əlçatan olmasını təmin etmək. Bu cür xidmətlər damğalamadan çəkinməli, qurbanların məxfiliyini və ləyaqətini qorumalıdır;

(e) Torpaq və təbii sərvətlər, qadınların sağlamlığı, o cümlədən cinsi və reproduktiv hüquqlar, ayrı-seçkilik yaradan adət və təcürbələrin və gender-əsaslı zorakılığın ləğv edilməsi məsələləri ilə məşğul olanlara xüsusi diqqət yetirməklə, kəndlərdəki qadın hüquq müdafiəçilərinə qarşı təhdid və hücumların qarşısının alınması və aradan qaldırılması üçün tədbirlər həyata keçirmək.

26. Qadın alverinin və fahişəliyin istismarının qarşısının alınmasına dair 6-cı maddə ucqar ərazilərdə yaşadıkları üçün xüsusi risklərlə üzləşən kənd qadınları və qızları, o cümlədən yerli qadınlar və qızlar üçün xüsusi aktualıq kəsb edir. Kənd həyatının iqtisadi çətinlikləri, insan alveri və insan alverçilərinin necə fəaliyyət göstərməsi haqqında məlumatın olmaması, onları xüsusilə münafişədən zərər çəkmiş bölgələrdə daha zəif vəziyyətə sala bilər.

27. **İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarını iqtisadi cəhətdən səlahiyyətləndirməklə, kənd yerlərində insan alverçiləri tərəfindən aldadılma riskləri və insan alverçilərinin fəaliyyət göstərmə üsulları haqqında məlumatlılığı artırmaqla qadın alverinin əsas səbəblərini həll etməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər insan alverinə qarşı qanunvericiliyin kənd yerlərində yaşayan qadınların və qızların üzləşdiyi sosial və iqtisadi problemləri həll etməsini təmin etməli, xüsusilə də kənd yerlərində və yerli icmalarda ədliyyə, polis, sərhad xidməti və digər hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarına və sosial işçilərə profilaktika tədbirləri, müdafiə və qurbanlara yardım üzrə gender-yönümlü təlimlər keçməlidirlər.**

28. 9-cu maddədə deyilir ki, **İştirakçı Dövlətlər qadınlara öz vətəndaşlığını əldə etmək, dəyişdirmək və ya saxlamaq üçün kişilərlə bərabər hüquqlar**

verir. Kənd qadınları və onların uşaqları öz ölkələrinin vətəndaşları kimi tanınmasalar, hüquqlarından məhrum edilə bilərlər. Onların vətəndaşsızlığı çox vaxt qadınların öz vətəndaşlıqlarını öz uşaqlarına və əcnəbi həyat yoldaşına ötürə bilməməsi, əcnəbi ilə nikah və ya boşanma nəticəsində vətəndaşlığını itirmə riski ilə üzləşə bilməsinə şərait yaradan ayrı-seçkilik yönümlü qanunvericiliyinin fəsadlarıdır. Bundan əlavə, əsasən də doğum və ya nikah, boşanma və ya ölüm haqqında şəhadətnamələrin olmaması səbəbindən kənd yerlərində şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərin əldə edilməsi daha çətin ola bilər.

29. Qadınların qaçqınlıq statusu, sığınacaq, vətəndaşlıq və vətəndaşsızlığının genderlə əlaqəli aspektlərinə dair 32 sayılı (2014) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, iştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının kişilərlə eyni şərtlər altında öz vətəndaşlığını əldə etmələri, dəyişdirmələri, saxlamaları və ya ondan imtina etmələrini, onu övladlarına və əcnəbi həyat yoldaşlarına ötürə bilmələrini və bu mövzuda öz hüquqlarını öyrənmələrini təmin etməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərə (şəxsiyyət vəsiqəsi, pasport və sosial təminat nömrələri kimi) çıxışını təmin etməli və kənd yerlərində doğum, nikah, boşanma və ölüm də daxil olmaqla vətəndaşlıq qeydiyyatı prosedurlarının əlçatanlığını təşkil etməlidirlər.

30. 15-ci maddə qadın və kişilərin qanun qarşısında bərabərliyini və mülki məsələlərdə eyni hüquqi potensiala sahib olmalarını nəzərdə tutur, bu isə o deməkdir ki, məsələn, kənd qadınları ərlərindən və ya hər hansı kişi qəyyumundan asılı olmayaraq müqavilələr bağlamaq və əmlakı idarə etmək üçün kişilərlə eyni hüquqi potensiala sahibdirlər.

31. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının qanun qarşısında bərabər olmasını və mülki məsələlərdə kişilərlə eyni, o cümlədən ərlərindən və ya hər hansı kişi qəyyumundan asılı olmayaraq müqavilələr bağlamaq və əmlakı idarə etmək üzrə hüquqi potensiala sahib olmasını təmin etməlidirlər.

32. 16-cı Maddə nikah və ailə münasibətlərində qadınların bərabərliyini nəzərdə tutur ki, bu da ayrı-seçkilik yaradan sosial normalar, təcrübələr və qanunlar, mövcud olduğu yerlərdə plüral ədliyyə sistemləri və ya müvafiq qanunların icra edilməməsi ucbatından bir çox kənd qadınlarının malik olmadığı bir şeydir. Kənd icmalarından olan qızlar erkən və/və ya məcburi nikah və erkən hamiləlik riski altındadır. Kənd qadınları da nikah və ailə münasibətlərində bərabərliyi ciddi şəkildə pozan çoxarvadlılıqdan qeyri-mütənasib şəkildə zərər çəkirlər.

33. İştirakçı Dövlətlər nikah və ailə münasibətlərində bərabərlik haqqında 21 sayılı (1994) və nikah, ailə münasibətləri və onların pozulmasının iqtisadi nəticələri haqqında 29 sayılı (2013) ümumi tövsiyələrə uyğun olaraq, şəxsi status və ailə qanunlarını 16-cı maddəyə uyğunlaşdırmalı, kənd qadınlarının nikahda, o cümlədən boşanarkən və ya həyat yoldaşı vəfat etdikdə nikah daxilində alınmış əmlaka, yaşam xərci və ya aliment almağa bərabər hüquqlarının olmasına təminat verməli və kənd yerlərində qadınların nikahdaxili hüquqları barədə maarifləndirmə aparmalıdır.

34. İştirakçı Dövlətlər kənd yerlərində qadın və qızlar arasında erkən və/və ya məcburi nikahın qarşısını almaq və onu qadağan etmək üçün tədbirlər görməli, o cümlədən kənd yerlərində bu cür təcrübələri qadağan edən qanunların islahatı və icrası, media kampaniyaları, xüsusən də kişilərin maarifləndirilməsi, yaşa uyğun hərtərəfli cinsi və reproduktiv sağlamlığa dair maarifləndirilmə, eləcə də erkən və/və ya məcburi nikah riski altında olan və ərə verilmiş kənd qızları üçün sosial və sağlamlıq xidmətlərinin göstərilməsi daxil olmaqla, məktəb əsaslı profilaktik proqramları həyata keçirməlidirlər. Bundan əlavə, İştirakçı Dövlətlər kənd yerlərində daha çox rast gəlinə bilən çoxarvadlılıq təcrübəsinə mane olmalı və onu qadağan etməlidirlər.

IV. İştirakçı Dövlətin kənd qadınlarının hüquqlarının spesifik aspektləri ilə bağlı öhdəlikləri

A. Kənd yerlərinin inkişafında iştirak etmək və ondan faydalanmaq hüququ (14-cü maddənin, 2 (a) bəndi)

35. Kənd qadınları dayanıqlı inkişafın aparıcı qüvvəsi kimi qəbul edilməlidir. Kənd qadınlarının kənd təsərrüfatında və kənd yerlərinin inkişafında vacib roluna baxmayaraq, siyasətlər və təşəbbüslər çox vaxt gender-yönümlü olmur və kənd qadınları çox vaxt əlverişli çərçivələrdən faydalanmır. Münaqişə və münaqişədən sonrakı mühitlərdə tərksilah, demobilizasiya və reintegrasiya səylərində kənd qadınlarının hüquqları da çox vaxt nəzərə alınmır.

36. İştirakçı Dövlətlər kənd yerlərinin inkişafı, kənd təsərrüfatı və su siyasətlərinin, o cümlədən meşə təsərrüfatı, heyvandarlıq, balıqçılıq və akvakulturaya dair siyasətlərin gender-yönümlü olmasını və lazımi büdcəyə

malik olmasını təmin etmək üçün əlverişli institusional, hüquqi və siyasi çərçivələr yaratmalıdırlar. İştirakçı Dövlətlər aşağıdakıları təmin etməlidir:

(a) Milli Ərzaq Təminatı Kontekstində Torpaqların, Balıqçılıq sahələri və Meşələrin Mülkiyyətinin Məsuliyyətli İdarə Edilməsinə dair Könüllü Təlimatlara, Ərzaq Təminatı və Yoxsulluğun aradan qaldırılması Kontekstində Dayanıqlı Kiçik Ölçülü Balıqçılıq Təsərrüfatının Təminatına dair Könüllü Təlimatlara, siyasi və ictimai həyat və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə dair 23 sayılı (1997) ümumi tövsiyələrə uyğun olaraq, kənd təsərrüfatı və kənd yerlərinin inkişafına dair bütün siyasətlər, strategiyalar, planlar (o cümlədən əməliyyat planları) və proqramlara gender perspektivinin inteqrasiyası və yeridilməsi, kənd qadınlarına maraqlı tərəflər, qərar qəbul edənlər və benefisiarlar kimi fəaliyyət göstərməyə və görünməyə imkan verilməsi. İştirakçı Dövlətlər həmin siyasətlərin, strategiyaların, planların və proqramların sübuta əsaslanan monitoring və aydın qiymətləndirmə çərçivələrinə malik olmasını təmin etməlidirlər;

(b) Müvafiq büdcələr, institusional prosedurlar, hesabatlılıq çərçivələri və səmərəli əlaqələndirmə mexanizmləri ilə dəstəklənən kəndlərin inkişafı sahəsində fəaliyyət göstərən nazirliklərdə yüksək səviyyəli işçi heyəti daxilində gender bölmələrinin yaradılması;

(c) Xüsusən də münaqişə və münaqişədən sonrakı mühitlərdə tərksilah, demobilizasiya və reinteqrasiya səyləri ilə əlaqəli kənd yerlərinin inkişafı proqramlarını planlaşdırarkən, münaqişələrin qarşısının alınması, münaqişələr və münaqişədən sonrakı vəziyyətlərdə qadınlara dair 30 (2013) sayılı ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, kənd qadınlarının hüquqlarının müdafiəsi.

B. Səhiyyə xidmətləri (14-cü maddənin 2 (b) bəndi, 12-ci maddə ilə birlikdə oxuyun)

37. Cinsi və reproduktiv sağlamlıq xidmətləri də daxil olmaqla, kənd qadınlarının, o cümlədən yaşlı qadınların və əlilliyi olan qadınların üstünlük təşkil edən sosial normalar və patriarxal münasibətlər, kənd səhiyyə xidmətlərinə büdcədən kifayət qədər vəsaitin ayrılmaması, infrastrukturun və təlim keçmiş kadrların olmaması, müasir kontrasepsiya üsulları haqqında məlumatın olmaması, məsafə uzaqlığı və nəqliyyatın olmaması səbəbindən səhiyyə xidmətlərinə çıxış imkanları çox vaxt hədsiz dərəcədə məhdud olur. Qənaətbəxş ərzaq və qidalanma, təhlükəsiz içməli su,

kanalizasiya və tullantıların idarə edilməsi obyektlərinə çıxışın olmaması sağlamlıq risklərinin artması ilə nəticələnir. Obstetrik yırtıq kimi bəzi vəziyyətlər də kənd qadınları arasında daha çox yayılmışdır və bilavasitə qeysəriyyə əməliyyatını həyata keçirə bilən təcili tibbi yardım xidmətlərinə çıxışın olmaması və dolayısı ilə erkən hamiləlik və az qidalanmadan qaynaqlanır.

38. Bir çox kənd yerlərində ana ölümü və xəstələnmə nisbəti qeyri-mütənasib olaraq yüksəkdir. Erkən nikahlar kənd qızlarını erkən hamiləliyə məruz qoyur və xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə ana ölümünə əhəmiyyətli dərəcədə təkan verir. Qlobal miqyasda, ixtisaslı doğum və tibb işçilərinin mövcudluğu kənd yerlərində şəhər yerlərinə nisbətən daha aşağıdır ki, bu da prenatal, perinatal və postnatal xidmətin zəif olmasına səbəb olur. Yoxsulluq, məlumat çatışmazlığı, xidmətlərin məhdudluğu və onlara əlçatanlığın zəif olması səbəbindən ailə planlaşdırılması xidmətlərinə və kontrasepsiyaya olan ehtiyaclar hələ də ödənilmir. Kənd qadınları şəhərdəki həmyerlilərinə nisbətən təhlükəli aborta daha çox müraciət edirlər, bu vəziyyət onların həyatlarını riskə atır və sağlamlıqlarını təhlükə altına alır. Abortun qanuni olduğu ölkələrdə belə, məhdudlaşdırıcı şərtlər, o cümlədən əsassız gözləmə müddətləri çox vaxt kənd qadınlarının xidmətlərə çıxışına mane olur. Abort qeyri-qanuni olduqda, sağlamlığa təsiri daha da böyük olur.

39. İştirakçı Dövlətlər kənd yerlərində yaşayan qadınların və qızların qənaətbəxş tibbi xidmət almaq hüququnu qorumalı və aşağıdakıları təmin etməlidirlər:

(a) **Yüksək keyfiyyətli səhiyyə xidmətləri və müəssisələri kənd qadınları, o cümlədən yaşlı qadınlar, ailə başçısı və əlilliyi olan qadınlar üçün fiziki cəhətdən əlçatan və münasib (lazım olduqda pulsuz təmin edilməlidir), mədəni cəhətdən məqbul olmalı və təlim keçmiş tibb işçiləri ilə təmin olunmalıdır. Xidmətlər aşağıdakıları təmin etməlidir: ilkin tibbi yardım, o cümlədən ailə planlaşdırılması; abortun qanuni olub-olmamasından asılı olmayaraq, kontrasepsiya, o cümlədən təcili kontrasepsiya, təhlükəsiz abort və abortdan sonra yüksək keyfiyyətli qulluqdan istifadə imkanı; prenatal, perinatal, postnatal və mamalıq xidmətləri; İİV-in qarşısının alınması və müalicəsi xidmətləri, o cümlədən zorlamadan sonra təcili müdaxilə; psixi sağlamlıq xidmətləri; qidalanma, körpələrin və uşaqların qidalanması üzrə məsləhətlər; mamoqrafiya və digər ginekoloji müayinə xidmətləri; xərçəng kimi qeyri-infeksiyon xəstəliklərin qarşısının alınması və**

müalicəsi; ağrıkəsicilər də daxil olmaqla əsas dərmanlara çıxış; və palliativ qayğı;

(b) Kənd yerlərində səhiyyə sistemlərinin, xüsusən cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlarla bağlı sistemlərin lazımi qaydada maliyyələşdirilməsi;

(c) Kənd qadınlarının səhiyyə xidmətlərinə, o cümlədən cinsi və reproduktiv sağlamlıq xidmətlərinə çıxışına mane olan qanun və qaydalar, xüsusilə abort üçün gözləmə müddətlərini və ya üçüncü şəxslərin razılığını tələb edən və ya bu məsələni cinayət hesab edən qanunların ləğv edilməsi;

(d) Hamilə qadınların və yeni anaların, xüsusən də yeniyetmə anaların və onların körpələrinin sağlamlıq və qidalanma vəziyyətinin sistemativ və müntəzəm monitorinqi. Az qidalanma şəraitində və ya təmiz sudan istifadə imkanları olmadığı təqdirdə, hamiləlik və laktasiya dövründə sistemativ olaraq əlavə qida rasionu və içməli su təmin edilməlidir;

(e) Kənd tibb müəssisələrinin su və kanalizasiya xidmətləri ilə lazımi səviyyədə təchiz edilməsi;

(f) Səhiyyə ilə bağlı məlumatın yerli dillərdə və dialektlərdə müxtəlif mətbuat kanalları ilə, o cümlədən yazılı, illüstrasiyalar və şifahi formada geniş şəkildə yayılması və onun, digər məsələlərlə yanaşı: gigiyena; yoluxucu, yoluxucu olmayan və cinsi yolla keçən xəstəliklərin qarşısının alınması; sağlam həyat tərzi və qidalanma; ailə planlaşdırılması və gecikmiş doğuşun faydaları; hamiləlik dövründə sağlamlıq; ana südü ilə qidalanma və onun uşaq və ana sağlamlığına təsiri; və qadınlara qarşı zorakılığın, o cümlədən cinsi və məişət zorakılığının və zərərli təcrübələrin aradan qaldırılmasının zəruriliyinə dair məlumatları ehtiva etməsi;

(g) Ana südü əvəzedicilərinin marketinqinin səmərəli qaydada tənzimlənməsi, Ana Südü Əvəzedicilərinin Marketinqi üzrə Beynəlxalq Məcəllənin tətbiqi və monitorinqi;

(h) İcma səhiyyə işçilərinin və ənənəvi doğum xidmətçilərinin gender və mədəniyyət mövzularında həssas şəkildə təlimləndirilməsi, ucqar kənd yerlərində sərfəli səhiyyə xidmətləri göstərən səyyar klinikaların təmin edilməsi və kənd icmaları üçün sağlamlıq mövzusunda əhatəli maarifləndirmə, o cümlədən həm qadınlar, həm də kişilər üçün cinsi və reproduktiv sağlamlıq və hüquqlar üzrə maarifləndirmənin aparılması;

(i) Kənd qadınlarının, o cümlədən baxıcıların sağlamlıq ehtiyaclarının ödənilməsinə dəstək olmaq üçün icma və mikro sağlamlıq sığortası sxemlərinə investisiya qoyuluşu.

C. İqtisadi və sosial həyat (14-cü maddənin 2 (c) bəndi, 11-ci maddənin 1 (e) və 2 (b) bəndləri və 13-cü (a) maddə ilə birlikdə oxuyun))

40. 14-cü maddənin 2 (c) bəndində deyilir ki, iştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının sosial təminat proqramlarından birbaşa faydalanmasını təmin etməlidir. Bununla belə, kənd qadınlarının əksəriyyətinin formal əmək bazarında imkanları məhduddur və formal məşğulluqla bağlı əmək məcəllələri və sosial təminat qanunvericiliyi ilə tənzimlənməyən fəaliyyətlərlə məşğul olma ehtimalı daha yüksəkdir. Buna görə də onlar artan risklərə məruz qalırlar və onların vəziyyətini nəzərə alan sosial müdafiə tədbirlərinə ehtiyac duyurlar.

41. İqtisadi və sosial həyatda kənd qadınlarına qarşı ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün iştirakçı Dövlətlər aşağıdakıları etməlidirlər:

(a) Ödənişsiz işdə və ya qeyri-rəsmi sektorda işləyən kənd qadınlarının kənd və şəhər ailə müəssisələrində ödənişsiz işləyən qadın işçilər haqqında 16 sayılı (1991) ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, ödənişsiz sosial müdafiəyə çıxışını və formal müəssisələrdə işləyənlərin, ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq, öz hüquqları daxilində sosial təminat müavinətlərindən istifadəsini təmin etmək;

(b) 14-cü maddənin 2 (b) və (h) bəndlərinə və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Sosial Müdafiənin Minimum Hədlərinə dair Tövsiyəsinə (2012, № 202) uyğun olaraq, bütün kənd qadınlarına əsas səhiyyə xidmətlərindən, uşaq baxım müəssisələrindən və gəlir təminatından istifadə imkanları yaratmaq üçün sosial müdafiənin gender-yönümlü minimum hədlərini qəbul etmək.

D. Təhsil (14-cü maddənin 2 (d) bəndi, 10-cu (a) maddə ilə birlikdə oxuyun)

42. Dünya miqyasında kənd qadınları və qızları daha aşağı savadlılıq səviyyəsinə malikdirlər, təhsil və təlimə çıxış imkanları baxımından əlverişsiz vəziyyətdədirlər. Kənd qızları erkən və/və ya məcburi nikahın

qurbanı ola bilər, təhsil müəssisələrində və onlardan kənarında cinsi qısıma və zorakılığa məruz qala bilər ki, bu da onları məktəbi tərk etməyə məcbur edə bilər. Onların məktəbə davamiyyəti də çox vaxt ev işləri və baxım işləri, o cümlədən yemək bişirmək, uşaq baxımı, təsərrüfat işləri, su və odun daşımaq, məktəbə getmək üçün uzun məsafələr və məktəblərdə qənaətbəxş suyun, tualetin və kanalizasiyanın olmaması hallarının menstruasiya görə qızların ehtiyacını ödəməməsi kimi amillərlə daha da məhdudlaşır. Bəzi bölgələrdə qız məktəblərində şagird və müəllimlər qızların təhsilinin əleyhdarları tərəfindən təhdid və hücumlara məruz qalırlar.

43. İştirakçı Dövlətlər kənd qızlarının və qadınların təhsil hüququnu qorumalı və aşağıdakıları etməlidir:

(a) Kənd yerlərində təhsil infrastrukturunun təkmilləşdirilməsini, ixtisaslı müəllimlərin, o cümlədən qadın müəllimlərin sayının artırılmasını, ibtidai təhsilin icbari və pulsuz təmin edilməsini, təhsilin yerli dillərdə və yerli mədəniyyətə uyğun şəkildə həyata keçirilməsini təşkil etmək yolu ilə yüksək keyfiyyətli təhsili bütün kənd qadınları və qızları, o cümlədən əlilliyi olanlar üçün münasib və əlçatan etmək;

(b) Təhsil sisteminin bütün səviyyələrində pedaqoji kadrlar üçün kənd qızlarının və qadınlarının hüquqları, kənd qadınları və qızlarının təhsil imkanlarını məhdudlaşdıran cinsi və gender əsaslı ayrı-seçkilik, etnik və digər stereotiplərlə mübarizənin zəruriliyi ilə bağlı sistemli təlimlər keçirmək. Qadın və kişilərin ailədə və cəmiyyətdə rol və öhdəlikləri ilə bağlı ayrı-seçkilik stereotiplərini aradan qaldırmaq üçün kurikulumlara yenidən baxılmalıdır;

(c) Kənd yerlərində qızların təhsilinə olan mənfi münasibəti dəyişdirmək üçün maarifləndirmə işlərini həyata keçirmək, kənd qızlarına və onların valideynlərinə təhsillə bağlı birbaşa və dolaylı xərclərin təqaüd və maliyyə dəstəyi, kreditlər və pul köçürmələri, nəqliyyat imkanları vasitəsilə kompensasiya edilməsində dəstək olmaq üçün stimullar vermək;

(d) Kənd qızlarının məktəbə davamiyyətinə mane olan ödənişsiz baxım işlərinə cəlb edilməsini azaltmaq və kənd qızlarını əməyin istismarından, erkən və/və ya məcburi nikahdan, cinsi zorakılıq və sui-istifadə də daxil olmaqla, gender-əsaslı zorakılıqdan qorumaq üçün lazımi proqramları həm məktəb daxilində, həm də məktəb sistemindən kənarında təşkil etmək;

(e) Qızların və müəllimlərin qızların təhsilinin əleyhdarları tərəfindən hücumla məruz qaldıqları yerlərdə təhsil müəssisələrinin müdafiəsini təhlükəsizlik qüvvələri üçün prioritet etmək;

(f) Kənd qızları və qadınlarının riyaziyyat, informatika, təbiət və kənd təsərrüfatı elmləri və texnologiya kimi qeyri-ənənəvi təhsil və karyera sahələrini seçmələrini, o cümlədən bunları ev və ya icma-əsaslı mikro sahibkarlıq fəaliyyətinə tətbiq oluna bilən karyera bələdçiliyi və akademik məsləhət proqramları vasitəsilə seçmələrini təşviq etmək;

(g) Kənd məktəblərindəki hamilə qızların hamiləlik dövründə məktəbdən qovulmamasını və doğuşdan sonra məktəbə qayıtmasına icazə verilməsini, uşaq baxımı və əmizdirmə otaqlarını, həmçinin uşağa qulluq və ana südü ilə bağlı məsləhətlər verilməsini təmin etmək;

(h) Kənd yerlərindəki məktəblərdə qənaətbəxş su təchizatı və qızlar üçün ayrı, təhlükəsiz, qorunan ayaqyolu olmasını və əlilliyi olan qızlara xüsusi diqqət yetirilməklə, menstrual gigiyena üçün gigiyenaya dair təhsil və resurslar təklif etmək;

(i) Kənd yerlərində qadınlar üçün böyüklərə aid savadlılıq proqramlarını həyata keçirmək;

(j) İş yerində təlimləri kənd qadınlarının peşəkar ehtiyaclarına yönəltmək və uyğunlaşdırmaq, kənd qadınlarının dayanıqlı əkinçilik təcrübələri, heyvan sağlamlığı və təkmilləşdirilmiş heyvandarlıq kimi texniki-peşə təhsili və bacarıqlarına dair təlimlərə bərabər çıxışını təmin etmək.

44. Təlim və təhsillə yanaşı, 14-cü maddənin 2 (d) bəndində kənd qadınlarının fermerlər üçün təhsildə, təsərrüfatın fəaliyyətində və qadınların iqtisadi səlahiyyətlərinin artırılmasında mühüm rol oynayan icma və məlumat xidmətlərindən faydalana bilməsi nəzərdə tutulur. Bu xidmətlər çox vaxt kənd qadınlarının prioritetlərinə, potensiallarına və ehtiyaclarına səmərəli şəkildə cavab vermir və onların texniki biliklərə çıxışını yetərinə təşviq etmir.

45. İştirakçı Dövlətlər qadınları fermerlər və müştərilər kimi tanıyaraq kənd təsərrüfatına dair yüksək keyfiyyətli maarifləndirmə xidmətləri və kənd məsləhət xidmətlərinin tərtibatını və icrasını təkmilləşdirməlidirlər. Bu cür xidmətlər maarifləndirmə və kənd məsləhət xidməti sahəsində işləyən kişi və qadın işçilərin gender-əsaslı proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsində təcrübəyə malik olmasını və onlara qadın hüquqları,

gender bərabərliyi, gender təhlili və gender-yönümlü proqramlaşdırma üzrə müntəzəm təlim keçirilməsini təmin etməlidir. İştirakçı Dövlətlər kənd təsərrüfatına dair gender-yönümlü maarifləndirmə və kənd məsləhət siyasəti və proqramlarını qəbul etməli, həyata keçirməli, müntəzəm olaraq monitorinq etməli və qiymətləndirməlidirlər.

46. İştirakçı Dövlətlər daha çox sayda qadını maarifləndirmə və məsləhət heyəti kimi işə cəlb etməklə kənd qadınlarının kənd təsərrüfatına dair maarifləndirmə xidmətlərində təmsil olunmasını təşviq etməli və təşkilati siyasətlərin qadınların hüquqlarını, ehtiyaclarını və istəklərini dəstəkləməsini təmin etməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər, həmçinin kənd təsərrüfatına dair tədqiqatlarda əlavə qadın alimləri işə cəlb etməklə kənd qadınlarına aid olan maarifləndirmə xidmətləri vasitəsilə təqdim olunan tədris proqramının məzmununu genişləndirməlidirlər.

47. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının ərzaq məhsullarının yığılması texnikaları, konservasiyası, saxlanması, emalı, qablaşdırılması, marketinqi və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı texniki biliklərə çıxışını xüsusi olaraq təşviq etməlidirlər.

E. Məşğulluq (14-cü maddənin 2 (e) bəndi, 11-ci maddə ilə birlikdə oxuyun)

48. Kənd qadınlarının ödənişli məşğulluq imkanları məhduddur və onlar aşağı ixtisaslı, yarım-günlük, mövsümi, az maaşlı və ya ödənişsiz işlərdə, ev işlərində və natural təsərrüfatlarda həddindən artıq uzun saatlar ərzində işləmək məcburiyyətindədirlər. Onlar qeyri-rəsmi sektorda qeyri-mütənasib şəkildə təmsil olunurlar və sosial müdafiə ilə əhatə olunmurlar. Gəlirlərin şaxələndirilməsi imkanlarına qeyri-bərabər çıxış çox vaxt kənd qadınlarının kənd kişilərindən daha yoxsul olması ilə nəticələnir.

49. Bir çox bölgələrdə kənd təsərrüfatı işçiləri arasında kənd qadınlarının sayı həddindən artıq çoxdur, bu da onları müxtəlif subyektlər tərəfindən gübrələrin və pestisidlərin yanlış və geniş istifadəsi ilə bağlı artan sağlamlıq risklərinə məruz qoyur və öz növbəsində xəstəliklər, erkən ölümlər, hamiləlik fəsadları, ölümcül hallar, körpələrdə və uşaqlarda fiziki və inkişaf pozuntuları ilə nəticələnir. Bu risklər onların kənd təsərrüfatı kooperativlərində, fermerlər və istehsalçıların təşkilatlarında, torpaq idarələrində və kənd işçiləri təşkilatlarında kifayət qədər təmsil olunmaması və onların maarifləndirmə xidmətlərinə məhdud çıxışı səbəbi ilə daha da kəskinləşir.

50. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının vəziyyətinə və işçi qüvvəsinin təmsilçiliyinə xüsusi diqqət yetirərək, bərabər dəyərli əməyə görə bərabər ödəniş haqqında 13 sayılı (1989) və 23 sayılı ümumi tövsiyələrə uyğun olaraq, layiqli iş şəraiti hüququnu və bərabər dəyərli əməyə görə bərabər ödəniş prinsipini öz hüquqi və siyasi çərçivələrinə tam şəkildə daxil etməlidirlər.

51. İştirakçı Dövlətlər sosial və həmrəylik iqtisadiyyatlarının təşviqi də daxil olmaqla, yerli kənd iqtisadiyyatlarını gücləndirməli və dayanıqlı inkişaf kontekstində kənd qadınları üçün yerli məşğulluq imkanları və dolanışq vasitələri yaratmalıdırlar. Onlar kənd qadınlarının layiqli məşğulluğa çıxışını məhdudlaşdıran müvafiq qanunları, qaydaları və siyasətləri nəzərdən keçirməli və kənd yerlərində əmək bazarlarında qadınlara qarşı ayrı-seçkilik yaradan təcrübələri, məsələn, qadınları müəyyən işlərə işə götürməmək kimi təcrübələri aradan qaldırmalıdırlar.

52. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının məşğulluq hüquqlarını daha qətiyyətlə təmin etməlidirlər:

(a) Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 2015-ci il tarixli (204 sayılı) Qeyri-formal İqtisadiyyatdan Formal İqtisadiyyata Keçidlə bağlı tövsiyəsinin həyata keçirilməsi yolu ilə kənd qadınlarının qeyri-formal iqtisadiyyatdan formal iqtisadiyyata, o cümlədən kənd təsərrüfatı sektoruna keçidinin asanlaşdırılması, gəlir imkanlarının yaradılması və dolanışq vasitələrinin yaxşılaşdırılması;

(b) Kənd qadınlarının biznes və digər müəssisələri idarə etmək imkanlarının, həm də mikrokredit imkanları vasitəsilə genişləndirilməsi;

(c) Kənd yerlərində əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması, o cümlədən ödənişli analıq məzuniyyətinin verilməsi; qeyri-formal sektora təcili diqqət yetirməklə yaşayış minimumunun müəyyən edilməsi və iş yerində cinsi qısnama, istismar və digər sui-istifadə hallarının qarşısının alınması üçün tədbirlər görülməsi;

(d) Kənd qadınlara layiqli iş şəraiti yaratmaq üçün kollektiv sövdələşmə hüquqlarının qorunması;

(e) Kənd qadınlarını zərərli kimyəvi maddələrin təsirindən qorumaq üçün qanunvericilik və digər səviyyələrdə tədbirlər görməklə onların əməyinin sağlamlığının və təhlükəsizliyinin qorunması. Onlar kimyəvi maddələrin, xüsusilə də kənd təsərrüfatında, mədən sənayesində və digər sənayələrdə

istifadə olunan təhlükəli kimyəvi maddələr, pestisidlər və digər məhsullardan istifadə etməyin və onlara məruz qalmanın sağlamlığa və ətraf mühitə təsirləri haqqında məlumat almalıdırlar. İştirakçı Dövlətlər həmin təsirlər və alternativ yollar haqqında ictimai məlumatlandırma proqramları hazırlamalı və həyata keçirməli, kənd qadınlarının və onların icmalarının açıq razılığı olmadan təhlükəli materialların və ya maddələrin istifadəsi, saxlanması və ya utilizasiyasının baş verməməsini təmin etməlidirlər;

(f) Kənd qadınlarına, xəstəlik və ya əlillik halları da daxil olmaqla, sosial təminat verilməsi;

(g) Kənd qadınlarının yerli və global dəyər zəncirlərində və bazarlarda istehsalçılar, sahibkarlar, təchizatçılar, işçilər və istehlakçılar kimi fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi, o cümlədən keyfiyyətin təminatı, standartlar və dövlət satınalmaları üzrə potensialın inkişafının təşviq edilməsi;

(h) Kənd yerlərində uşağa qulluq və digər qayğı xidmətlərinin göstərilməsi, o cümlədən həmrəylik və icma-əsaslı qayğı xidmətləri vasitəsilə kənd qadınlarının ödənişsiz qayğı yükünün yüngülləşdirilməsi, onların ödənişli işə cəlb edilməsini asanlaşdırmaq və iş saatları ərzində ana südü ilə qidalandırmaq imkanının verilməsi;

(i) Kənd qadınlarının öz yerlərində məşğulluğunun təşviqi üçün məqsədyönlü tədbirlərin, əsasən gəlir gətirən fəaliyyətlərin yaradılması yolu ilə hazırlanması və həyata keçirilməsi.

F. Siyasi və ictimai həyat (14-cü maddənin 2 (a) və 2 (f) bəndləri, 7-ci maddə ilə birlikdə oxuyun)

53. Kənd qadınları bütün səviyyələrdə qərarların qəbul edilməsində və yüksək hakimiyyət orqanları ilə icma səviyyəsində müzakirələrdə iştirak etmək hüququna malikdirlər, lakin onlar seçilmiş rəsmilər, dövlət qulluqçuları kimi, kənd maarifləndirmə işləri, su, meşə təsərrüfatı və ya balıqçılıq xidmətlərində, kooperativlərdə, icma və ya ağsaqqallar şuralarında kifayət qədər təmsil olunmurlar. Onların məhdud iştirakı təhsilin olmaması, dil və savad məhdudiyətləri, hərəkət və nəqliyyat məhdudiyətləri, münaqişə və təhlükəsizlik problemləri, ayrı-seçkilik yaradan gender normaları və stereotipləri, uşaq baxımı, su gətirmək vəzifəsi və digər öhdəliklər səbəbindən vaxt çatışmazlığı ilə əlaqədar da ola

bilir. Müvafiq hüquqi, siyasi və institusional prosedurlar haqqında biliklərin məhdud olması da onların qərar qəbuletmə proseslərində səmərəli iştirakına mane ola bilər.

54. Kənd qadınlarının siyasi və ictimai həyatda və qərarların qəbul edilməsinin bütün səviyyələrində fəal, azad, səmərəli, mənalı və məlumatlı iştirakını təmin etmək üçün İştirakçı Dövlətlər 23 və 25 sayılı ümumi tövsiyələri icra etməli və xüsusilə də aşağıdakıları həyata keçirməlidir:

(a) Kənd qadınlarının qərar qəbuledici vəzifələrdə, xüsusən də parlamentlərdə və bütün səviyyələrdəki idarəetmə orqanlarında, o cümlədən torpaq, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq və su idarəetmə orqanlarında, habelə təbii sərvətlərin idarə edilməsində təmsil olunması üçün kvota və hədəflər müəyyən etmək. Bu baxımdan qadın və kişilərin əsaslı bərabərliyinə nail olmaq üçün aydın məqsədlər və vaxt çərçivələri müəyyən edilməlidir;

(b) Kənd qadınları və onların təşkilatlarının bütün səviyyələrdə və onlara təsir edən bütün sahələrdə, o cümlədən siyasi partiyalarda, icma və kənd şuraları kimi yerli və özünüidarəetmə orqanlarında iştirak etməklə siyasətin formalaşdırılması, həyata keçirilməsi və monitorinqinə təsir göstərə bilməsini təmin etmək. İştirakçı Dövlətlər ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi məqsədilə kənd qadınlarının bütün ictimai qurumlarda iştirakına nəzarət etmək üçün alətlər hazırlamalı və tətbiq etməlidirlər;

(c) İcma səviyyəsində qərarların qəbulu və siyasi proseslər də daxil olmaqla qadınlar və kişilər arasında qeyri-bərabər güc münasibətlərini tənzimləmək, səmərəli və gender-yönümlü kənd qərar qəbuletmə strukturlarının yaradılması vasitəsilə kənd qadınlarının icma həyatında iştirakı qarşısındakı maneələri aradan qaldırmaq. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının icma həyatında iştirakına əməli maneələri aradan qaldıran fəaliyyət planları hazırlamalı və onların icma qərarlarının qəbulunda iştirakının vacibliyi haqqında məlumatlılığı artırmaq üçün kampaniyalar həyata keçirməlidirlər;

(d) Kənd qadınlarının kənd təsərrüfatı və kənd yerlərinin inkişafına dair bütün strategiyaların hazırlanması və həyata keçirilməsində iştirakını təmin etmək və onların kənd infrastrukturunu və xidmətləri, o cümlədən su, kanalizasiya, nəqliyyat və enerji ilə bağlı planlaşdırma və qərarların qəbul edilməsində, habelə kənd təsərrüfatı kooperativlərində, fermerlərin istehsalçı təşkilatlarında, kənd fəhlə təşkilatlarında, özünə-yardım

qruplarında və kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı müəssisələrində səmərəli iştirakını təmin etmək. Kənd qadınları və onların nümayəndələri kənd təsərrüfatı və kənd yerlərinin inkişafına dair bütün strategiyaların araşdırılması, təhlili, planlaşdırılması, layihələndirilməsi, büdcələşdirilməsi, maliyyələşdirilməsi, həyata keçirilməsi, monitorinqi və qiymətləndirilməsində birbaşa iştirak edə bilməlidirlər;

(e) Kənd yerlərinin inkişafı layihələrinin yalnız kənd qadınlarının tam iştirakı ilə, gender və ətraf mühitə təsirin iştirak-əsaslı qiymətləndirilməsi aparıldıqdan və onların sərbəst, əvvəlcədən və məlumatlı razılığını aldıqdan sonra həyata keçirilməsini təmin etmək. İştirak-əsaslı qiymətləndirmələrin nəticələri belə layihələrin həyata keçirilməsi ilə bağlı hər hansı qərarın qəbul edilməsi üçün əsas meyar hesab edilir. Ətraf mühitə və genderə mümkün mənfi təsirləri azaltmaq üçün səmərəli tədbirlər görülməlidir;

(f) Münaqişə və ya münaqişədən sonrakı vəziyyətlərdə olan iştirakçı Dövlətlərə gəldikdə, 30 sayılı ümumi tövsiyəyə uyğun olaraq, kənd qadınlarının sülhməramlı səylərdə və proseslərdə qərar qəbul edən şəxs kimi iştirakını təmin etmək.

G. Torpaq və təbii sərvətlər (14-cü maddənin 2 (g) bəndi, 13-cü maddə ilə birlikdə oxuyun)

55. Bir çox hallarda kənd qadınlarının torpaq və təbii sərvətlər üzərində hüquqları məhdud olur. Bir sıra regionlarda onlar torpaq hüquqlarına, o cümlədən əsasən kişilərin nəzarətində olan kommunal torpaqlara münasibətdə ayrı-seçkilikdən əziyyət çəkirlər.

1. Torpaq və təbii sərvətlər

56. Komitə kənd qadınlarının torpaq, təbii sərvətlər, o cümlədən su, toxum, meşələr və balıqçılıq hüquqlarına insanın əsas hüquqları kimi baxır. Onların bu hüquqlardan istifadə qarşısındakı maneələrə bir çox hallarda ayrı-seçkilik yaradan qanunlar, qanunlar arasında uyğunsuzluq və onların milli və yerli səviyyədə səmərəsiz icrası, ayrı-seçkilik yaradan mədəniyyət münasibətləri və təcrübələri aid edilir.

57. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının torpaq və təbii sərvətlərə münasibətdə əsaslı bərabərliyinə nail olmaq üçün zəruri olan bütün tədbirləri, o cümlədən müvəqqəti xüsusi tədbirləri görməli, onların torpaq

və təbii sərvətlərə dair hüquqlarına mane olan ayrı-seçkilik yaradan stereotiplərə, münasibətlərə və təcrübələrə qarşı mübarizə aparmaq üçün hərtərəfli strategiya hazırlamalı və həyata keçirməlidirlər.

58. İştirakçı Dövlətlər, xüsusən də kənd yerlərində torpaqlardan istifadə, onların idarə edilməsi və köçürülməsini tənzimləyən ənənəvi sistemlərə xüsusi diqqət yetirməli və onların kənd qadınlarına qarşı ayrı-seçkilik etməməsini təmin etməlidir. Onlar kənd qadınlarının torpaq, su və digər təbii sərvətlərə dair hüquqları haqqında ənənəvi, dini və icma liderləri, qanunvericilər, məhkəmə sistemi, hüquqşünaslar, hüquq-mühafizə orqanları, torpaq inzibatçıları, mətbuat və digər aidiyyəti subyektlər arasında maarifləndirmə aparmalıdırlar.

59. İştirakçı Dövlətlər qanunvericiliklə kənd qadınlarının mülki və ailə vəziyyətindən və ya onların kişi qəyyum və ya zaminindən asılı olmadan, kişilərlə bərabər əsasda torpaq, su və digər təbii sərvətlər üzərində hüquqlarına zəmanət verməli və onların tam hüquqi potensiala malik olmasını təmin etməlidirlər. Onlar kənd yerlərində yaşayan yerli qadınların ənənəvi olaraq sahib olduqları, zəbt etdikləri, yaxud başqa şəkildə istifadə etdikləri və ya əldə etdikləri torpaq, su, meşələr, balıqçılıq obyektləri, akvakultura və digər resurslara sahib olmaq və onlara nəzarət etmək üçün yerli kişilərlə bərabər səviyyədə çıxış əldə etmələrini təmin etməli, o cümlədən onları ayrı-seçkilikdən və mülkiyyətdən məhrum edilməkdən qorumalıdırlar. Bundan əlavə, İştirakçı Dövlətlər:

(a) Kənd qadınlarının üzvlər və ya yeganə üzv ola biləcəyi kənd təsərrüfatı kooperativlərinə çıxışını və onlarda mənalı iştirakını təşviq etməli;

(b) Kənd qadınlarının balıqçılıq və akvakulturada rolunu, eləcə də onların balıqçılıq ehtiyatlarından dayanıqlı istifadə haqqında biliklərini artırmalı və onların meşələrə və dayanıqlı meşə ehtiyatlarına, o cümlədən yanacaq odununa və qeyri-odun meşə ehtiyatlarına təhlükəsiz çıxışına kömək etməli;

(c) Qadınların torpaq, su və digər təbii sərvətlər üzərində hüquqlarını müdafiə etmək və ya qorumaq üçün ənənəvi və qanuni təsisatları və mexanizmləri, o cümlədən icmadakı paralegal xidmətləri gücləndirməlidirlər.

2. Kənd təsərrüfatı və torpaq siyasəti və üzvi əkinçilik

60. Sənaye kənd təsərrüfatının nəticələri çox vaxt kəndli qadın fermerlər üçün zərərli olur və torpağın deqradasiyası və eroziyasını, suyun tükənməsini və yerli ərzaq məhsullarının zərərinə ticari məhsullardan istifadəni özündə cəmləşdirir. Geni dəyişdirilmiş orqanizmlərin ziddiyyətli istifadəsi və geni dəyişdirilmiş məhsulların patentləşdirilməsi də kənd təsərrüfatının sənayeləşməsinin artması ilə əlaqələndirilir. Kənd qadınları isə daha çox üzvi və dayanıqlı əkinçilik təcrübələri ilə məşğul olurlar.

61. Qlobal ərzaq, enerji, maliyyə və ekoloji böhranlar dövlətə və ya digər subyektlərə məxsus torpaqların yerli, milli və xarici investorlara satışının və icarəsinin artmasına səbəb olub. Çox vaxt özgəninkiləşdirmə ilə müşayiət olunan bu cür razılaşmalar kənd qadınlarını məcburi köçürülmə və yoxsulluğun artması riski ilə üz-üzə qoymuş və onların torpağa, ərazilərə və su, yanacaq odunları və dərman bitkiləri kimi təbii sərvətlərə çıxışını və nəzarətini daha da azaltmışdır. Köçürülmə kənd qadınlarına müxtəlif formalarda mənfi təsir göstərir və onlar tez-tez bu kontekstdə gender-əsaslı zorakılığa məruz qalırlar.

62. **İştirakçı Dövlətlər kəndli qadın fermerləri dəstəkləyən, təbii sərvətləri tanıyan və qoruyan, üzvi əkinçiliyi təşviq edən, kənd qadınlarını zərərli pestisidlərdən və gübrələrdən qoruyan kənd təsərrüfatı siyasəti həyata keçirməlidir. Onlar kənd qadınlarının kənd təsərrüfatı resurslarına, o cümlədən yüksək keyfiyyətli toxumlara, alətlərə, bilik və məlumatlara, eləcə də üzvi əkinçilik üçün avadanlıq və vəsaitlərə səmərəli çıxışının olmasını təmin etməlidirlər. Bundan əlavə, İştirakçı Dövlətlər:**

(a) Kənd qadınlarının ənənəvi və ekoloji cəhətdən təmiz kənd təsərrüfatına dair biliklərinə, xüsusən də qadınların ənənəvi və yerli toxumları qorumaq, istifadə etmək və mübadilə etmək hüququna hörmət etməli və onları qorumalıdırlar;

(b) Qida və dərman mənbəyi olan yerli və endemik bitki növlərini və sortlarını qorumalı və mühafizə etməli, milli və transmilli şirkətlər tərəfindən kənd qadınlarının hüquqlarını təhdid edəcək dərəcədə patentləşdirmənin qarşısını almalıdırlar. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının məhsuldar toxumlara qənaət etməsinə mane olan, toxumları steril olan ("terminator toxumları") toxum istehsalçılarından toxum verən bitkilərin məcburi qaydada satın alınması ilə bağlı müqavilə tələblərini qadağan etməlidirlər;

(c) Torpağın alınması, o cümlədən torpaq icarəsi müqavilələrinin kənd qadınlarının hüquqlarını pozmasını və ya məcburi köçürülmə ilə

nəticələnməməsini təmin etməli, kənd qadınlarını milli və transmilli şirkətlər, inkişaf layihələri, mədən sənayesi və meqalayihələr tərəfindən torpaqların alınmasının mənfi təsirlərindən qorumalıdır;

(d) Torpaqların icarəsi və satışı, torpaqların özgəninkiləşdirilməsi və köçürülmə ilə bağlı olanlar da daxil olmaqla, kənd torpaqlarına, ərazilərə və resurslara təsir edən hər hansı satınalma və ya layihənin təsdiqindən əvvəl kənd qadınlarının azad və məlumatlı razılığını almalıdırlar. Torpaqların alınması baş verdikdə, onlar beynəlxalq standartlara uyğun olmalı və kənd qadınlarına müvafiq təzminat ödənilməlidir;

(e) Üçüncü dövlətlərə və ya şirkətlərə satış və ya icarə üçün təklif edilən kənd torpaqlarının kəmiyyət və keyfiyyətini məhdudlaşdıran qanunları və siyasətləri qəbul etməli və səmərəli şəkildə icra etməlidirlər.

3. Ərzaq və qidalanma

63. Kənd qadınları ərzaq təminatına nail olunması, yoxsulluğun, qida çatışmazlığının və aclığın azaldılması və kənd yerlərinin inkişafının təşviqində mühüm rol oynayır, lakin onların töhfəsi çox vaxt ödənilmir, tanınmır və zəif səviyyədə dəstəklənir. Kənd qadınları ərzaq təminatından ən çox zərər çəkən, ərzaq qiymətlərindəki dəyişkənliyə, az qidalanmaya, aclığa məruz qalan və ərzaq qiymətləri yüksəldikdə əziyyət çəkənlər arasındadır (bax: [A/HRC/22/50](#)).

64. İştirakçı Dövlətlər qida suverenliyi çərçivəsində kənd qadınlarının ərzaq və qidalanma hüququnun icrasını təmin etməli, onların təbii sərvətləri idarə etmək və onlara nəzarət etmək səlahiyyətinə malik olmasını təmin etməlidirlər.

65. Milli Ərzaq Təminatı Kontekstində Qənaətbəxş Qida Hüququnun Tədrici İcrasını Dəstəkləyən Kəndlülük rəhbər Prinsipləri nəzərə alaraq, İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının, xüsusən də hamilə və əmizdirən qadınların qidalanma ehtiyaclarına xüsusi diqqət yetirməli, kənd qadınlarının qənaətbəxş ərzaq və qidalanmaya çıxışını təmin edən səmərəli siyasətlər həyata keçirməlidirlər.

66. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının müxtəlif yerli kənd təsərrüfatı üsullarını və məhsullarını və onların bazarlara çıxışını təşviq etmək və qorumaq üçün qanunlar, siyasətlər və tədbirlər qəbul etməlidirlər. Onlar kənd qadınlarının ərzaq təminatını və sağlamlığını, habelə mal-qara əldə

etmək imkanını yaxşılaşdırmaq üçün məhsul və dərman resurslarının müxtəlifliyini təmin etməlidirlər.

4. Maliyyə xidmətləri, o cümlədən kənd təsərrüfatı kreditləri, ssudalar və sığorta

67. Ədalətli şərtlərlə maliyyə xidmətlərinə çıxış istehsalçılar və sahibkarlar olaraq kənd qadınlarının müəssisələrinin inkişafı, onların gəlir gətirmə və yaşayış təminatı üzrə strategiyaları üçün çox vacibdir. Qadınların maliyyə xidmətlərinə çıxışı ilə bağlı məhdudiyətlərə aşağıdakılar daxildir: qadınların öz hüququ daxilində kredit üçün müraciət etməsinə imkan verməyən hüquqi və siyasi maneələr; qadınların kişi qohumunun razılığı olmadan bank hesablarına malik olmasına və ya müqavilə bağlamasına mane olan ayrı-seçkilik xarakterli münasibət; və kənd qadınlarında olmayan girov üçün tələblər.

68. **İştirakçı Dövlətlər rəsmi maliyyə xidmətlərinə keçidi təşviq etməli, kənd qadınlarının kənd kişiləri ilə bərabərlik əsasında kredit, ssuda, nikah əmanəti, sığorta və yerli ödəniş xidmətlərinə çıxışını təmin etməli, onların iqtisadi, maliyyə və biznes bacarıqlarını inkişaf etdirməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının aşağıdakılara bərabər çıxış imkanını təmin etməlidir:**

(a) Kənd qadınlarının ehtiyaclarına cavab verməli olan icma tərəfindən idarə olunan və səyyar maliyyə xidmətləri, məsələn, girovu olmayan qadınlara borc vermək, sadələşdirilmiş, ucuz bankçılıq təcrübələrini tətbiq etmək və kənd qadınlarının rəsmi maliyyə xidmətləri təminatçılarında çıxışını asanlaşdırmaq;

(b) Maliyyə xidmətləri və obyektləri haqqında məlumat;

(c) Savadsızlıqla bağlı narahatlıqları nəzərə alan innovativ metodlardan istifadə etməklə maliyyə bacarıqlarının artırılması proqramları.

69. **İştirakçı Dövlətlər kredit və ssudalar da daxil olmaqla, maliyyə xidmətlərinin gender-yönümlü mexanizmləri ehtiva etməsini və kişi zəmin olmadığına görə kənd qadınlarının onlardan məhrum edilməməsini təmin etməlidirlər. Qeydiyyat prosedurları bir çox kənd qadınlarının vaxtla və gediş-gəlişlə bağlı üzləşdikləri problemlərə uyğunlaşdırılmalıdır. Kənd təsərrüfatı kreditləri və ssudaları bir çox qadın fermerlərin kiçik təsərrüfatları üzərində mülkiyyət hüququnun olmamasını nəzərə almalıdır ki, rəsmi mülkiyyət hüququ olmayan kənd qadınları istənilən halda o resurlara çıxış əldə edə bilsinlər.**

5. Bazarlar və marketing obyektləri

70. Kənd qadın fermerləri və istehsalçılarının öz mallarını satıb uğurla istehsal edə bilmələri üçün onların bazarlara və marketing imkanlarına çıxışı olmalı və səmərəli marketing bacarıqları inkişaf etdirilməlidir. Bununla belə, ictimai və özəl ayırı-seçkilik, habelə gediş-gəliş və vaxt məhdudyyətləri kənd qadınlarını marketing imkanlarından və təchizat zəncirlərindən istifadə etməkdən kənarlaşdıra bilər. Kənd qadınları bazar komitələrində də kifayət qədər təmsil olunurlar və çox vaxt yerli marketing vasitələrinin layihələndirilməsi, yaradılması, istifadəsi və təkmilləşdirilməsi prosesində az iştirak edirlər.

71. **İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının bazarlara və marketing obyektlərinə çıxışının olmasını, fermerlər və istehsalçılar kimi onların bazarlara çıxışı və bazarlardan səmərəli istifadəsi ilə bağlı problemləri mövzusunda onlarla açıq şəkildə məsləhətləşmələrin aparılmasını təmin etməlidirlər ki, marketing obyektləri onların ehtiyaclarını daha yaxşı ödəyə bilsin. İştirakçı Dövlətlər, həmçinin onların marketing bacarıqlarını və məhsullarına dəyər əlavə etmək bacarıqlarını məqsədyönlü təbliğat fəaliyyətləri vasitəsilə də təkmilləşdirməyə çalışmalıdırlar.**

72. Dövlətlər, həmçinin kənd qadınlarının iqtisadi və sahibkarlıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək, bazarlara və dəyər zəncirlərinə çıxış əldə etmək imkanlarını artırmaq üçün xüsusi dəstək və kənd təsərrüfatına dair maarifləndirmə proqramları və məsləhət xidmətləri hazırlamalıdırlar.

6. Texnologiya

73. Kənd qadınlarının iş vaxtının və yükünün infrastruktur və texnoloji innovasiyalar vasitəsilə azaldılması xüsusilə vacibdir. Bu baxımdan onların əkinçilik, suvarma və su yığıcı texnologiyasına və əməyə qənaət edən kənd təsərrüfatı avadanlıqlarına ehtiyacı var. Bundan əlavə, kənd qadınlarının informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) və mobil şəbəkələrə çıxışı onların marketing və digər bacarıqlarını təkmilləşdirmək qədər vacibdir.

74. **İştirakçı Dövlətlər kənd təsərrüfatı, suvarma və su yığıcı texnologiyası da daxil olmaqla, əməyə qənaət edən və ekoloji cəhətdən təhlükəsiz texnologiyaların, ödənişsiz ev işi və istehsalçı iş yükünü azaldan texnologiyaların kənd qadınları üçün mövcud və əlçatan olmasını, eləcə də onların kənd yerlərində texnologiyaya, o cümlədən İKT-yə əlçatanlığını**

yaxşılaşdırın əlverişli mühit yaradılmasını təmin etməlidirlər. Bu cür texnologiyaların hazırlanmasında kənd qadınları ilə məsləhətləşmələr aparılmalı və onların bu cür innovativ texnoloji həllərə çıxışı təşviq edilməlidir.

7. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları

75. İKT (radio, televiziya, mobil telefonlar, kompüterlər və İnternet daxil olmaqla) kənd qadınlarını və qızlarını daha geniş dünyaya qoşmaqla, məlumat və təhsilə asan çıxışı təmin etməklə onların səlahiyyətlərinin artırılmasında mühüm rol oynayır. Texnologiyanın müxtəlif formaları onlayn icmalara qoşulmaqdan tutmuş distant təhsildən yararlanmağa kimi müxtəlif ehtiyacları ödəyə bilər. Bununla belə, kənd qadınları və qızları rəqəmsal bölünmənin mühüm amili olan İKT-yə çıxışda gender boşluqlarından qeyri-mütənasib şəkildə təsirlənir. Kənd qadınları və qızları üçün yoxsulluq, coğrafi təcrid, dil maneələri, kompüter savadının olmaması və ayrı-seçkiliyə şərait yaradan gender stereotipləri İKT-yə çıxışa mane ola bilər.

76. **İştirakçı Dövlətlər İKT sektorunda gender bərabərliyini təşviq etmək və kənd qadınlarının və qızlarının İKT-yə çıxışını yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər görməli, həmçinin onların İKT bacarıqlarını artırmaq üçün təşəbbüsləri, məsələn, kənd və ya icma-əsaslı bilik mərkəzlərinin yaradılması yolu ilə inkişaf etdirməli və ya genişləndirməlidirlər. İştirakçı Dövlətlər, həmçinin kənd qadınları və qızlarının əldə edə biləcəyi mobil telefon texnologiyası vasitəsilə ictimaiyyətin maarifləndirilməsi və təlimləndirilməsi yollarını araşdırmalıdırlar.**

8. Torpaq islahatı və aqrar islahat, torpaqların alınması və köçürülmə

77. Torpaq islahatı və aqrar islahat çox vaxt kənd qadınlarını diqqətdən kənar qoyur və gender-yönümlü şəkildə həyata keçirilmir. Torpaq islahatı siyasətlərində bəzən torpaqların yalnız kişi adına qeydiyyatata alınması, təzminat ödənişlərinin daha çox onların adına həyata keçirilməsi və ya torpaqdan istifadəyə dair məhdudiyyətlərin (torpağın itirilməsi, istifadənin itirilməsi və torpağın dəyərinin itirilməsi ilə nəticələnən) kompensasiyasının yalnız kişilərin fəaliyyətinə əsaslanaraq edilməsi kimi kişilərin xeyrinə qərəzlik olur.

78. **İştirakçı Dövlətlər torpaq islahatı və aqrar islahat apararkən kənd qadınlarının torpaq üzərində bərabər hüquqlarına üstünlük verməli və**

bunu torpaq islahatının xüsusi və mərkəzi məqsədi hesab etməlidirlər. Onlar:

(a) Genderə xas məqsəd, hədəf və tədbirlərin torpaq islahatı və aqrar islahat proqramlarına inteqrasiya etdirilməsini və məsələn, bu proqramların birgə mülkiyyət yolu ilə həm rəsmi, həm də maddi bərabərliyi inkişaf etdirməsini, birgə mülkiyyətdə olan torpağın satışı, ipotekası və ya torpaqla bağlı maliyyə əməliyyatları ilə məşğul olmaq üçün arvadın razılığını tələb etməsini təmin etməlidirlər;

(b) Kənd qadınlarının torpaq üzərində bərabər hüquqlarını torpaq bölgüsü, qeydiyyat və mülkiyyət hüququ və ya sertifikatlaşdırma ilə bağlı istənilən sxemə daxil etməli və onları tanımalıdırlar;

(c) Ayrı-seçkilik yaradan müddəaları aradan qaldırmaq məqsədilə yerli qadınların qanunlarını, adətlərini, ənənələrini və torpaq üzərində mülkiyyət sistemlərini rəsmi olaraq tanımalı və nəzərdən keçirməlidirlər;

(d) Kənd qadınlarının torpaqların, su hövzələrinin, balıqçılıq sahələrinin və meşələrin ictimai qaydada bölüşdürülməsindən, icarəsindən və ya istifadəsindən, eləcə də aqrar islahatlar siyasətindən, kənd investisiyalarından və kənd yerlərində təbii sərvətlərin idarə edilməsindən faydalana bilməsi üçün tədbirlər, o cümlədən müvəqqəti xüsusi tədbirlər hazırlamalı və həyata keçirməlidirlər. İctimai torpaqların, balıqçılıq sahələrinin və meşələrin ayrılması zamanı torpağı olmayan kənd qadınlarına üstünlük verilməlidir.

H. Qənaətbəxş yaşayış şəraiti (14-cü maddənin 2 (h) bəndi)

1. Mənzil təminatı

79. Əsas infrastruktur və xidmətlərin çox vaxt əlçatmaz və ya keyfiyyətsiz olduğu kənd yerlərində qənaətbəxş mənzil hüququ xüsusi narahatlıq doğurur. Kənd qadınlarının torpaq hüquqlarını qoruyan bir çox tədbirlər (məsələn, qadınların hüquqi potensialının tanınması, mülkiyyətə olan zəmanətin tanınması və mülkiyyət hüququnun qeydiyyatı və rəsmiləşdirilməsində qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması) onların qənaətbəxş mənzil hüquqlarını qorumaq üçün də tətbiq oluna bilər (bax: [A/HRC/19/53](#)). Bununla belə, gender nöqtəyi-nəzərindən kənd yerlərində mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün əlavə tədbirlər də görülməlidir.

80. İştirakçı Dövlətlər mənzil təminatını kəndlərin ümumi inkişafının bir hissəsi kimi həll etməli və tədbirlərin kənd qadınları ilə məsləhətləşmələr əsasında hazırlanmasını təmin etməlidir. İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının xüsusi ehtiyaclarını nəzərə alan məqsədyönlü siyasət və proqramların işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi yolu ilə kəndlərdə mənzil şəraitinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmalıdır. Bu cür səylər beynəlxalq mənzil hüquqları standartlarına, o cümlədən inkişafa əsaslanan köçürülmə və yerdəyişmə ilə bağlı əsas prinsiplər və təlimatlara uyğun olaraq həyata keçirilməlidir (A/HRC/4/18, Əlavə 1) və kənd qadınlarını dövlət və qeyri-dövlət subyektləri tərəfindən məcburi köçürülmədən əsaslı şəkildə qorumaq üçün güclü tədbirləri ehtiva etməlidir.

2. Su, kanalizasiya və enerji

81. Kənd qadınlarının və qızlarının su və kanalizasiya xidmətləri üzrə hüquqları sadəcə əsas hüquqlar deyil, həm də geniş spektrli digər hüquqların, o cümlədən sağlamlıq, qida, təhsil və iştirak hüquqlarının icrasının açarıdır.

82. Kənd qadınları və qızları su qıtlığından ən çox əziyyət çəkənlər arasındadır ki, bu da təbii sərvətlərə qeyri-bərabər çıxış, infrastruktur və xidmətlərin olmaması ilə daha da ağırlaşan vəziyyətdir. Kənd qadınları və qızları tez-tez su gətirmək üçün uzun məsafələri piyada getməyə məcbur olurlar və bəzən onlar cinsi zorakılıq və hücum riski ilə üz-üzə qalırlar. Bir çox regionlarda kənd infrastrukturunun və xidmətlərinin zəif olması səbəbindən kənd qadınları bəzən keyfiyyətsiz olan mənbələrdən su toplamaq və ağır konteynerlər daşımaq üçün bir çox hallarda gündə dörd-beş saat (və ya daha çox) vaxt sərf etməli olurlar ki, nəticədə də kəskin fiziki problemlərlə, habelə təhlükəli suyun istifadəsinin səbəb olduğu xəstəliklərlə üzləşirlər. Quyu qazma texnologiyası, su çıxarma sistemləri, çirkab sularının təkrar istifadəsi texnologiyası, əməyə qənaət edən suvarma texnologiyası, yağış yığıcı və məişət suyunun təmizlənməsi sistemləri daxil olmaqla, yükü yüngülləşdirə biləcək müxtəlif ucuz və səmərəli texnologiya formaları mövcuddur.

83. Ayaqyolu olmayan yerlərdə kənd qadınları və qızları görünməyən yer tapmaq üçün uzun məsafələri piyada getməli olurlar. Lazımi sanitariya şəraitinin olmaması da onların səhhətinin pisləşməsi riskini artırır. Bu vəziyyəti düzəltmək üçün kənd qadınları və qızları təhlükəsiz, gigiyenik, etibarlı, sosial və mədəni baxımdan məqbul olan sanitariyaya fiziki və iqtisadi çıxışa malik olmalıdırlar.

84. Bir çox hallarda kənd qadınlarının elektrik enerjisinə və digər enerji növlərinə çıxışı məhdud olur. Biokütlənin toplanması, enerji istehsalı üçün istifadəsi və bununla bağlı sağlamlıq və təhlükəsizlik riskləri üzrə məsuliyyət ilk növbədə qadınların və qızların üzərinə düşür. Onlar ənənəvi olaraq ev təsərrüfatlarının enerji tələbatının ödənilməsinə cavabdehdir və ev təsərrüfatları səviyyəsində enerjinin əsas istehlakçıları kimi, xərclərin artması və ya resurs çatışmazlığından da elə onların əziyyət çəkmə ehtimalı daha yüksəkdir. 14-cü maddənin 2 (h) bəndində elektrik enerjisinə xüsusi istinad edilsə də, nəzərə almaq lazımdır ki, kənd qadınlarının yemək bişirmək, isitmə, soyutma və nəqliyyat kimi digər enerji ehtiyacları da ola bilər.

85. **İştirakçı Dövlətlər kənd qadınlarının əsas xidmətlərə və ictimai sərəvətlərə, o cümlədən, aşağıdakılara çıxış əldə etmələrini təmin etməlidir:**

(a) **Şəxsi istifadə, məişətdə istifadə və suvarma üçün yetərli, təhlükəsiz, məqbul, fiziki cəhətdən əlçatan və münasib qiymətə su;**

(b) **Qadınlara və qızlara menstrual gigiyenani idarə etmək və sanitariya bezlərdən istifadə etmək imkan verən qənaətbəxş sanitariya və gigiyena;**

(c) **Dayanıqlı və bərpa olunan enerji mənbələri, şəbəkədaxili xidmətlərin kənd yerlərində genişləndirilməsi və aşağı qiymətli texnologiya ilə günəş enerjisi və digər dayanıqlı enerji mənbələrinin inkişafı.**

3. Nəqliyyat

86. Nəqliyyat və yollardan istifadə kənd qadınları üçün ciddi problemlər yaradır və onların müxtəlif hüquqlardan, o cümlədən təhsil, yaşayış imkanları və səhiyyə xidmətlərindən istifadə etmələrinə mənfi təsir göstərir. Coğrafi məsafə, əlverişsiz ərazi, infrastrukturun olmaması və ictimai nəqliyyata çıxış gündəlik hərəkətliliyi məhdudlaşdırır. Kənd yerlərində nəqliyyat alternativləri mövcud olsa belə, səyahət xərcləri və ya cinsi qısnama və zorakılıq riskləri kənd qadınlarının onlardan istifadə etməsinə mane olan ciddi səbəb ola bilər. Nəticə etibarlı ilə, onlar bir çox hallarda uzun müddət piyada səyahət edirlər ki, bu da onlar üçün vaxtın daralması, sağlamlıq və təhlükəsizlik riskləri baxımından başqa problemlər yaradır.

87. **İştirakçı Dövlətlər kənd yerlərində nəqliyyat xidmətlərinə cinsiyyətə görə fərqlənən tələbləri təhlil etməli, nəqliyyat sektorunun siyasət və proqramlarının kənd qadınlarının gediş-gəliş ehtiyaclarını əks etdirməsini**

təmin etməli və onları təhlükəsiz, münasib və əlçatan nəqliyyat vasitələri ilə təmin etməlidirlər.

I. İnkişaf etmiş ölkələrdə kənd qadınları

88. Bir çox hallarda inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə kənd qadınları yoxsulluq və təcrid baxımından oxşar problemlərlə üzləşirlər və əlçatan xidmətlər, sosial müdafiə və iqtisadi səlahiyyətləndirmə baxımından oxşar ehtiyaclarla malik olurlar. Bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələrdə olduğu kimi, inkişaf etmiş ölkələrdə də kənd iqtisadiyyatları kişilərə üstünlük verir və inkişaf etmiş ölkələrdə kənd yerlərinin inkişafı siyasətləri də bəzən qadınların ehtiyaclarına və hüquqlarına az diqqət yetirir. İnkişaf etmiş ölkələrdə (və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə) kənd qadınlarının öz hüquqlarından istifadəsini təşviq edən və təmin edən məqsədyönlü siyasət və proqramlara olan ehtiyacı davam edir. Əvvəlki bölmələrdə verilən tövsiyələrin çoxu inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayan kənd qadınlarının vəziyyətinə də şamil ediləcək. Buna baxmayaraq, xüsusi diqqətə layiq olan unikal məsələlər var.

89. Məsələn, inkişaf etmiş ölkələrdə bir çox əməkçi qadın miqrantlar kənd təsərrüfatında işləyir və tez-tez insan hüquqlarının ciddi şəkildə pozulması, o cümlədən zorakılıq və istismarla və səhiyyə də daxil olmaqla xidmətlərə çıxışın məhdudlaşdırılması ilə üzləşirlər. Bundan əlavə, bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə sənaye əkinçiliyinə keçid kiçik fermerləri marjinallaşdırmağa meyillənmişdir ki, bu da kənd qadınlarına qeyri-mütənasib təsir göstərir. Buna görə də kiçik miqyaslı qadın istehsalçılara kənd təsərrüfatı və kənd yerlərinin inkişafında iştirak etmək və ondan faydalanmaq imkanı verən alternativ və gender-yönümlü kənd təsərrüfatının inkişafı proqramlarının asanlaşdırılmasına və dəstəklənməsinə ehtiyac var. Bundan əlavə, inkişaf etmiş ölkələrdə kənd icmalarının çox vaxt sosial xidmətlərə əlçatanlığı yaxşı olsa da və nəqliyyat infrastrukturunu, su, kanalizasiya, texnologiya, təhsil və səhiyyə sistemlərinə çıxış əldə edə bilsələr də, vəziyyət bütün kənd icmalarında bərabər deyil. Bir çox yerlərdə bu cür çıxış nəzərəcarpacaq dərəcədə zəifdir və həmin kənd icmalarında yaşayan qadınlar nəinki bu cür hüquqlardan məhrum olurlar, həm də nəticədə qayğı işinin artan yükünü daşıyırlar. Bu, xüsusilə təcrid olunmuş və yoxsulluğun daha yüksək səviyyələrində yaşayan yerli icmalar da daxil olmaqla ucqar və ya uzaq kənd icmalarına aiddir.

90. İştirakçı Dövlətlər təsərrüfatlarda mövsümi əməkçi miqrant kimi işləyən kənd qadınlarına xüsusi diqqət yetirməklə, əməkçi qadın miqrantlara dair 26 sayılı (2008) ümumi tövsiyənin icrasını təmin etməlidirlər. Bununla əlaqədar olaraq, onlar kənd yerlərində işləyən qadın miqrantların hüquqlarının müdafiəsini və hüquqi müdafiə vasitələrinə çıxışı təmin etməli, həm sənədi olan, həm də olmayan kənd yerlərindəki əməkçi qadın miqrantları ayrı-seçkilikdən və ya cinsi əsaslı istismar və sui-istifadədən qorumalıdırlar.

91. İştirakçı Dövlətlər kiçik miqyaslı qadın istehsalçılara kənd təsərrüfatında və kənd yerlərinin inkişafında iştirak etmək və ondan faydalanmaq imkanı verən alternativ və gender-yönümlü kənd təsərrüfatının inkişafı proqramlarını asanlaşdırmalı və dəstəkləməlidir. Bu cür proqramlar qadınların rəhbərlik etdiyi təsərrüfatları və qadınları fermer kimi dəstəkləməli, qadınların ənənəvi əkinçilik təcrübələrini təşviq etməlidir.

92. İştirakçı Dövlətlər daha yoxsul, daha çox təcrid olunmuş və sosial xidmətlərə daha az çıxışı olan ucqar bölgələrdə yaşayan kənd qadınlarının, xüsusən də yerli qadınların həyat vəziyyətini yaxşılaşdırmalıdırlar. Onlar kənd yerlərinin inkişafı planlarının hazırlanması və həyata keçirilməsinə yerli qadınları cəlb edərək, həmin kənd icmalarının inkişafına prioritet verməlidirlər.

V. Kənd qadınlarının vəziyyəti haqqında məlumatlar

93. 14-cü maddənin həyata keçirilməsində əsas problem kənd qadınlarının vəziyyəti haqqında ümumi məlumatın olmamasıdır ki, bu da onların Konvensiya üzrə hüquqlarının lazımi şəkildə monitorinqinə və icrasına mane olur.

94. İştirakçı Dövlətlər cinsiyyətə, yaşa, coğrafi mövqeyə, əlilliyə və sosial-iqtisadi, azlıq və ya digər statusa görə təcrid olunmuş kənd qadınlarının vəziyyəti haqqında məlumatları toplamalı, təhlil etməli, istifadə etməli və yaymalıdır. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin göstəriciləri üçün də toplanılmalı olan bu cür məlumatlar, həyatın bütün sahələrində kənd qadınları üçün əsaslı bərabərliyə nail olmağa yönəlmiş tədbirləri, o cümlədən müvəqqəti xüsusi tədbirləri məlumatlandırmaq və tərtib etmək üçün istifadə edilməlidir. Bu məlumatlar, həmçinin ayrı-seçkiliyin çarpaz formaları və hüquqlarına çıxış əldə etmək üçün xüsusi maneələrlə üzləşən

kənd qadınlarının xüsusi qrupları da daxil olmaqla kənd qadınlarının vəziyyəti haqqında məlumatları da əhatə etməlidir.

VI. Müstəsna şərtlər və bəyanatlar

95. Konvensiyanın hər hansı maddəsinə, xüsusən də 2 (f), 5 (a), 7, 9 və 14-16-cı maddələrinə qoyulan müstəsna şərtlər kənd qadınlara qeyri-mütənasib təsir göstərə bilər. Nümunələrə miras və vərəsəlik kimi mənzil, torpaq və mülkiyyət hüquqlarından istifadə etmək imkanlarını məhdudlaşdıran və ya onlara başqa şəkildə mənfi təsir göstərən müstəsna şərtlər, habelə onların siyasi iştirak hüququnu məhdudlaşdıran müstəsna şərtlər daxildir.

96. Müstəsna şərtlər qoymuş iştirakçı Dövlətlər öz dövrü hesabatlarında Komitəyə bu müstəsna şərtlərin kənd qadınlarının Konvensiyada təsbit olunmuş hüquqlarından istifadə etmələrinə xüsusi təsirləri haqqında məlumat verməli və mümkün qədər tez bir müddətdə geri götürmək məqsədilə bu müstəsna şərtlərin nəzarətdə saxlanması üçün atılan addımları göstərməlidirlər.

VII. Məlumatların yayılması və hesabat vermə

97. Komitə iştirakçı Dövlətləri hazırkı ümumi tövsiyəni yerlilərin və azlıqların dilləri də daxil olmaqla milli və yerli dillərə tərcümə etməyə və onu hökumətin bütün qollarına, vətəndaş cəmiyyətinə, mətbuata, akademik institutlara və qadın təşkilatlarına, o cümlədən kənd qadın təşkilatlarına geniş şəkildə yaymağa çağırır. Komitə tövsiyə edir ki, öz dövrü hesabatlarını hazırlayarkən, iştirakçı Dövlətlər xüsusən 14-cü maddə ilə bağlı kənd qadın qrupları, o cümlədən qadın fermer təşkilatları, istehsalçı kollektivləri və kənd kooperativləri ilə məsləhətləşsinlər.

INSAN HÜQUQLARI

